

**ANNE-BABASI BOŞANMIŞ VE
BOŞANMAMIŞ
ÇOCUKLARIN DEPRESYON
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
VE OKUL BAŞARISINA YANSIMASI**

728756

Sedat KARAKUŞ

**TEZ YÜKSEKLİSANS SIRA
NO: 128756**

Dokuz Eylül Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü

128756

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Asuman BAYSAL

Lisansüstü Eğitim-Öğretim Sınav Yönetmeliğinin
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

İzmir
2003

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarılarına Yansıması" tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2003
S. Karakuş
Sedat KARAKUŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼'ne

İşbu çalışmada, j¼rimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında Y¼KSEK / DOKTORA TEZİ Olarak kabul edilmiştir

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Asuman BAYSAL (Danışman)

Adı Soyadı

¼ye: Yrd. Doç. Dr. Nerg¼z BOZKURT

Adı Soyadı

¼ye: Yrd. Doç. Dr. Aydın YAKA

Adı Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ¼ğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylıyorum.

15.12/2003

Prof. Dr. Sener CEMER
Prof. Dr.Enstit¼ M¼d¼r¼

Enstit¼ M¼d¼r¼

ÖNSÖZ

Günümüzde de devam etmekte olan boşanmaların, aile üyelerini en çok da çocukları, genel olarak olumsuz etkilediği bilinmektedir. Boşanma olayından sonra bir çok değişken, çocukların ruhsal sağlığı ve okul başarısı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bu nedenle boşanma sonrasında yaşanan her olayı boşanmaya bağlamak yanlış olabilmektedir. Bu araştırma ile çocukların boşanma olayından etkilenme düzeylerinin ne olduğu, boşanma sonrasında çocukta depresyonun olup olmadığı ve buna bağlı olarak okul başarısındaki değişiklik incelenmiştir.

Tezin her aşamasında olumlu yaklaşımlarıyla destek ve önerileriyle yol gösterici olan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Asuman BAYSAL'a, manevi güç kaynağım nişanlım Şeyda DENİZ'e, çalışmalarıyla bana destek olan Murat BALKIS 'a, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen BURÇAK ailesine, analizlerimin yapılmasında bana yardımcı olan Dr. Oğuz SERİN'e, çevirilerimde bilgilerini benimle paylaşan İngilizce öğretmenleri M. Akif UCUR'a ve Neslihan SAYDAN'a ve benden güvenlerini esirgemeyen KARAKUŞ ailesinin üyelerine çok teşekkürler ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	i
JÜRİ İMZALARI	ii
TEZ VERİ FORMU	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xiii
ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER	xiv
YABANCI DİLDE ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER	xvi

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler	4
Depresyon Düzeyi İle İlgili Alt Problemler	4
Okul Başarısı İle İlgili Alt Problemler	5
Depresyon ve Okul Başarısı İle İlgili Alt Problemler	6
Araştırmanın Amacı	6
Araştırmanın Önemi	7
Araştırmanın Sayıtları	8
Araştırmanın Sınırlılıkları	8
Tanımlar	8
Boşanma	8
Depresyon	9
Okul Başarısı	9
KURAMSAL YAKLAŞIM.....	10
A) Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Genel Etkileri	10
1- Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterdiği Tepkiler	15
2- Boşanma Olayı ve 9-13 Yaşlarındaki Çocukların Duygusal Özellikleri	18
3- Boşanmanın Okul Başarısına Etkisi	19

B) Depresyon Kavramı ve Çocuklarda Depresyon	20
1- Depresyon	20
2- Depresyonun Nedenleri	22
3- Depresyonun Belirtileri	23
4- Boşanmanın Depresyon Üzerindeki Olası Etkileri	24
5- Depresyonun Okul Başarısına Etkisi	26
KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	
1- Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	27
2- Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	29

BÖLÜM II

YÖNTEM	36
A) Araştırma Modeli	36
B) Evren ve Örneklem	36
C) Veri Toplama Araçları	37
1- Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği	37
1.1. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Güvenirlik	
Çalışmaları	38
1.2 Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Türkiye'deki	
Güvenirlik Çalışmaları	38
1.3. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Geçerlik	
Çalışmaları	38
1.4. Çocuklar İçin Depresyon Ölçeğinin Türkiye'deki	
Geçerlik Çalışmaları	38
2- Kişisel Bilgi Toplama Formu	39
D) Verilerin Toplanması	39
E) Verilerin Çözümü	40

BÖLÜM III

ANNE-BABASI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN DEPRESYON DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ ALT BULGULAR	41
1- Anne-Babasının Boşanmış ve Boşanmamış Olma Durumuna Göre Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	42
2- Anne-Babanın Eğitim Durumuna Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	42
3- Anne ya da Babanın Meslek Durumuna Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	43
4- Çocuğun Cinsiyetine Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	44
5- Çocuğun Doğum Sırasına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	45
6- Kardeşlerin Nerede Olduklarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	45
7- Çocuğun Yaşına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	46
8- Anne-Babanın Ne Kadar Süredir Ayrı Olduklarına Bağlı Olarak, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	46
9- Çocuğun, Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	47
10- Çocukların İhtiyaçlarının Karşılmasında Kimin Yardımcı Olduğu Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	49

11- Boşanmadan Sonra Çocukla Kimin İlgilendiği Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	49
12- Anne ya da Babanın Bir Başkası İle Beraber Olması Durumuna Göre, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	50
13- Çocuğun Boşanma Kararını Ne Zaman Öğrendiğine Bağlı Olarak, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	50
14- Çocuğa Boşanma Kararını Kimin Söylediği Durumuna Göre, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	51
15- Çocuğun Boşanma Olayından Kendini Sorumlu Tutmasına Göre, Anne-Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	51
16- Çocukların Anne ya da Babalarının Birbirleri Aleyhinde Konuşmalarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları	52
ANNE-BABASI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN	
DEPRESYON DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ ALT BULGULAR	53
1- Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Ders Başarı Puanları	53
2- Anne ya da Babasının Eğitim Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Ders Başarı Puanları	54
3- Anne ya da Babanın Meslek Durumuna Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	55
4- Çocuğun Cinsiyet Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	56
5- Çocuğun Doğum Sırası Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	57
6- Kardeşlerin Nerede Kaldıklarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	58

7- Yaş Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	59
8- Anne-Babaların Ayrılık Sürelerine Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	60
9- Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	60
10- İhtiyaçların Karşılansında Kimin Yardımcı Olduğuna Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	61
11- Boşanmanın Ardından Çocukla Kimin İlgilendiğine Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	61
12- Anne ya da Babasının Bir Başkasıyla Beraber Olmasına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	62
13- Boşanma Kararını Ne Zaman Öğrendiklerine Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	63
14- Boşanma Kararını Kimden Öğrendiklerine Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	64
15- Boşanma Olayından Kendilerini Sorumlu Tutmalarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	65
16- Anne-Babasının Birbirleri Aleyhlerinde Konuşmalarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları.....	67

ANNE-BABALARI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN

DEPRESYON DÜZEYİ VE OKUL BAŞARILARININ

İLİŞKİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BULGULAR	67
1- Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Düzeyleri İle Okul Başarı Düzeyleri Arasında Önemli Bir İlişki Var mıdır?	67
2- Anne-Babaları Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeyleri İle Okul Başarı Düzeyleri Arasında Önemli Bir İlişki Var mıdır?	68

**UZ. ÜNİVERSİTELERİN ENLİK
KONFERANSIYON MERKEZİ**

BÖLÜM IV

SONUÇ, YARGI VE ÖNERİLER	69
KAYNAKÇA	77
EKLER	89

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo No	Sayfa
1 İzmir İli Konak, Karşıyaka, Buca ve Bornova Merkez İlçelerinde Örnekleme Alınan İlköğretim Okulları ve Bu Okullarda Okuyan Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış (Tam Aile) Kız ve Erkek Çocukların Sayıları	37
2 Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri.....	42
3 Anne-Babası Boşanmış Çocuğun Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak Çocuk Depresyon Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arası Farka İlişkin Varyans Analizi	48
4 Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri	54
5 Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Doğum Sırasına Bağlı Olarak Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi	57
6 Anne-Babası Boşanmış Çocuğun Kardeşlerinin Nerede Olduğuna Bağlı Olarak Okul Başarı Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arası Farka İlişkin Varyans Analizi	58
7 Anne-Babası Boşanmış Çocuğun Anne ya da Babasının Başkası İle Yaşamaya Bağlı Olarak Çocuğun Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi	62

8	Anne-Babası Boşanmış Çocuğa Boşanma Kararını Kimin Söylediğine Bağlı Olarak Çocuğun Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi	64
9	Anne-Babası Boşanmış Çocukların Kendilerini Boşanma Olayından Sorumlu Tutup-Tutmadıklarına Bağlı Olarak Çocukların Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları ile Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi	66
10	Boşanmış Aile Çocuklarının Depresyon Ölçeği Puanları İle Okul Başarı Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	67
11	Boşanmamış Aile Çocuklarının Depresyon Ölçeği Puanları İle Okul Başarı Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları	68

KISALTMALAR

ÇDÖÇocuk İçin Depresyon Ölçeği

OB Okul Başarısı

ÖZET

Yüzyıllardır süregelen, sanayileşme ile hız kazanan ve son yıllarda doruk noktasına ulaşan boşanma, sadece boşanan eşleri değil, boşanmaya maruz kalan çocukları da olumlu ya da olumsuz ama mutlaka etkilemektedir.

Bu araştırma ile 9-13 yaşları arasındaki çocukların depresyon düzeyleri ve bu durumun okul başarılarına yansımaları üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın örneklemini İzmir il merkezindeki 9 farklı resmi ilköğretim okulunda okuyan 63'ü kız, 54'ü erkek olmak üzere toplam 117 anne-babası boşanmış çocuk ile 68'i kız, 59'u erkek olmak üzere toplam 127 anne-babası boşanmamış çocuk oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama araçları olarak Kovacs (1981) tarafından geliştirilen ve Türkiye'de uyarlaması Öy (1991) tarafından yapılan "Çocuk Depresyon Ölçeği" kullanılmıştır. Ayrıca elde edilen bilgiler araştırmacı tarafından geliştirilen ve çalışmanın alt bulgularını oluşturan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Araştırmada yanıtlanması beklenen temel probleme uygun olarak çocukların depresyon düzeyleri ve akademik başarıları, bilgi formuyla elde edilen değişkenlere göre değerlendirilmiştir.

Verilerin analizinde aritmetik ortalamalar, standart sapmalar saptanmış, uygun olan yerlerde t testi varyans analizi, korelasyon, yorumlamada Tukey, Scheffe ve LSD ileri analiz yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesi sonucunda elde edilen bazı anlamlı bulgular şu şekilde özetlenebilir:

1- Çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

2- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

3- Çocuğun doğum sırası durumuna bağlı olarak anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

4- Kardeşlerin nerede kaldıklarına bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

5- Anne ya da babanın bir başkası ile birlikte olmasına bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

6- Boşanma kararını kimin söylediğine bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

7- Çocuğun boşanma kararından kendini sorumlu tutmasına bağlı olarak anne-babası boşanmış çocukların okul başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler : Boşanma, Çocuk Depresyonu, Okul Başarısı

SUMMARY

Divorce which exist for centuries and goes further with indutrialism and reaches the peak point for the last twenty years effects not only divorced parents but also the children exposed to divorce both pozitively and negatively.

With this research depression levels of children aging between 9-13 and the reflection of this case to their school performances are questioned.

The sample consist of 63 female, 54 male totaly 117 children who have divorced families and 68 female and 59 male totaly 127 children who have undivorced families. Children are selected from 9 different official school in İzmir city center.

In the research for collecting data "Depression Scale for Children" which is improved by Kovacs (1981) and adaptation done by Öy (1991) for Turkey is used. In addition "Personel Data Form" which is improved by the researcher and constructs the sub-findings of the research is used.

In research to be expected to answer about depression levels of children being appropriate with main problemand their school achievements are analyzed according to variables found with pesrsonel data form.

In data analysis, aricmetic averages, standart deviations are fixed, in suitable places t test, variation analysis and correlate, in interpretation Tukey, Scheffe and LSD advenced analysis metods are applied.

Some significiant result can be summarized as a result of evaluating research datum:

1- According to the frequency in which chilren see their mother or father with whom he/she doesn't stay, the difference between the children's depression scale points are found meaninful.

2- The difference between the school achievement points of divorced and undivorced families' children are found meaningful.

3- According to the children's birth order, the difference between the school achievement points of divorced and undivorced families' children are found meaningful.

4- According to where brothers/sisters stay, the difference between the school achievement points of divorced families' children are found meaningful.

5- Dependent upon the case in which mother's or father's relation with their new partner, the difference between the school achievement points of divorced families' children are found meaningful.

6- Depending upon the person who told the divorce decision, the difference between the school achievement points of divorced families' children are found meaningful.

7- Depending upon the self-accussion for the divorce case, the difference between the school achievement points of divorced families' children are found meaningful.

Key Words: Divorce, Child Depression, School Achievement

DR. VINAY K. CHETIA KUNDU
HOD/DEPARTMENT OF MEANS

BÖLÜM I

GİRİŞ

Aile, içinde insan türünün belli bir şekilde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili şekilde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir şekilde düzenlendiği, eşler ve çocuklar bazen başka yakınlar arasında belli bir ölçüde içten, sıcak ve güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok yer aldığı toplumsal bir kurumdur. (Ozankaya, 1991:173)

Tarih boyunca insanoğlu zamanla belirlenen sosyal normlar çerçevesinde bir aile oluşturmaya ihtiyaç duymuştur. Bu aile zamanla toplumun en önemli kurumu haline gelmiştir ve önemini günümüzde de devam ettirmektedir. Toplumun en önemli kurumu olan aile birliğinin korunması için kanun koyucular tarafından yasal önlemler alınmış olmasına karşın, ailenin kopması, parçalanması anlamını taşıyan boşanma olayları, günümüzde de devam etmektedir. Boşanma olayı toplumu sarsıcı bir olay olmasının yanı sıra, en çok da olayı yaşayan aile üyelerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Toplumsal ruh sağlığı için sağlıklı ruh yapısına sahip ailelere ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlıklı bir aile yapısına sahip çocuklar da sağlıklı yapıya sahip olacaklardır. Çocuğun birlikte yaşadığı aile, onun sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlayan, fiziksel ve ruhsal gereksinimlerini karşılayan temel bir kurumdur. Çocuğun sağlıklı bir ruh yapısıyla gelişmesi, beraber yaşadığı insanların da sağlıklı bir yaşam tarzına sahip olmalarını gerektirir. Anne-babanın bireysel olarak sağlıklı insanlar olmalarının yanı sıra kendi aralarında ve ailedeki diğer fertlerle olan iletişimlerinde de sağlıklı bir yapıya sahip olmaları gereklidir. Çocuğun üzerinde çok önemli bir yere sahip olan anne-baba, kendi çatışmalarını ne kadar az göz önüne dökerlerse çocuk o kadar az mutsuzluk duygusu hisseder. Ancak artan aile içi çatışmalar çocukta uyumsuzlukların ilk belirtisi olabilir. Her ne sebep olursa olsun aile birliği içinde yaşanan çatışma, otomatik olarak ailedeki tüm bireyleri etkileyecektir. Ailedeki her hangi bir üyenin yaşayacağı üzücü, sıkıntı veren bir olay ailedeki diğer bir bireyin de aynı olumsuz duyguları yaşamasına neden olacaktır. Eğer yaşanan olumsuz durum aile fertleri arasında oluyorsa bu durum çok daha üzücü, kaygı verici, moral bozucudur. Özellikle anne-babanın yarattığı çatışma durumunda eşlerin her ikisi de bundan

yoğun bir kaygı duymaktadır. Bununla beraber ailenin diğer üyesi olan çocuk, anne-babanın duyduğu kaygıdan çok daha fazlasını duyacaktır.

Anne-babanın artan çatışmaları bazen aileyi boşanmaya kadar götürebilmektedir. Bazı aileler de boşanmayı bir kurtuluş olarak görebilmektedir. Çocuğun hayatını derinden sarsan ve onun hiçbir zaman kabul edemeyeceği anne ve babasının boşanması, çocukta derin duysal yaralara neden olabilir. Çocukların yaşantılarında meydana gelebilen, stres düzeyi yüksek olan bu yaşantılar depresyona benzer belirtilerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Çocuğun boşanma sonrasında gösterdiği semptomlar 6 aydan daha uzun süre devam ederse depresyon teşhisi konulabilir.

Bu etkilenmeler nedeniyle duyduğu büyük acı, onun kendi hayatını her zamanki gibi zevk alarak yaşamasını engelleyecektir. Kendini itilmiş, terk edilmiş ve değersiz olarak gören çocuk, güzel olan şeyleri kendine yakıştırmayacaktır. Bununla beraber güzel olan şeylere ulaşmak için hiçbir girişimde de bulunmayacaktır. Bu durum çocuğun okul ders başarısında da kendini gösterecektir. Derse girdiğinde öğretmenini dinlemeyi istemeyecek, diğer çocukların kendisiyle iletişim kurmalarına engel olacaktır. Bunu ya içine kapanarak ya da dışa yönelik saldırgan tepkiler ile ortaya koyabilir. Örneğin; anne ve babasının birbirlerine ya da kendisine yönelik şiddet içerikli söz ve davranışları çocuğun arkadaş ilişkilerinde model olmaktadır. Çocuk anne ve babasından görmüş olduğu saldırganlık içerikli davranışları, kendi arkadaşlarına yansıtır. Çocuğun arkadaşlarıyla yaptığı kavga sayısında bir artış olur. Bunun sonucunda da bu çocuk arkadaşları tarafından istenmeyen, geçimsiz ve kavgacı kişi olarak nitelendirilir. Arkadaş grubu tarafından dışlanan çocuk da kendisine ilişkin değersizlik duygusunu pekiştirmiş olur.

Gerçekten de görülmektedir ki; çocukların değersizlik, istenmeme ve terkedilmişlik duygularını en çok yaşadığı olay anne ve babasının boşanması olayıdır. Boşanma her ne şekilde olursa olsun bunu çocuğun kabul etmesi, duruma uyum sağlaması çok zor olmaktadır. Çocuk anne ve babasının birlikte olmasını ister ve ancak böyle bir ortamda kendini güvende hissedebilir. Fakat boşanma olayından sonra çocuk, bazen annenin ya da babanın yanında bazen de bir başka birinin yanında kalabilmektedir. Bu durumda çocuk yanında kalmadığı anne ya da babasının ya da bazen her ikisinin de kendisini sevmediklerini, istemediklerini düşünebilir. Çocuk bir dışlanmışlık, terkedilmişlik duygusu, olaya ilişkin korku, üzüntü, öfke ve suçluluk gibi duygular yaşayabilir. Bu duygu ve

düşüncelerin etkisi altında çocuğun normal yaşamına devam etmesi olanaksız olmaktadır. Alışmış olduğu, her zamanki aktivitelerini gerçekleştiremez duruma gelmiştir. İçinden olumlu bir davranış yapmak istemez. Çocuk ya çevreye ve çevresindekilere karşı saldırgan tutumlar sergiler ya da çevreye ve çevredekilere karşı duyarsızlaşır. Bazen de çocuk duruma, kişilere ya da zamana göre farklı davranışlar içerisine girebilmektedir. İçinde yaşadığı tüm bu psikolojik durumlar çocuğun okul başarısını da düşüren önemli bir etken olmaktadır.

Çünkü, çocuk yaşadığı duygusal sorunlardan okula geldiğinde kurtulamamakta, orada da sorunlarını yaşamaktadır. Okulun idaresiyle, öğretmenlerle, arkadaşları ve diğer okul çalışanları ile başı derde girebilmektedir. Saldırgan davranışlar sergilediğinde öğretmenlere karşı başkaldırı, arkadaşlarına karşı da onları hükmetme girişiminde bulunulabilir. Çocuğun bu her iki davranışı onun tepki görmesine neden olmaktadır. Bu tepkiler bazen şiddet içerebilmektedir. Özellikle arkadaşlarıyla olan kavgaların sayısında bir artış gözlenebilmektedir. Sınıf içi etkinliklere katılımında bir azalma olabilmektedir. Ders katılımında düşüş yaşanabilir. Derse olan ilgisi bir başka alana yönelebilir.

Derse olan ilgi ortadan kaybolduğu için başarısızlık ortaya çıkabilir. Artık çocuk hem terk edilen hem de başarısız bir insan konumuna düşmüştür. Çocuk için artık hiç bir şey eskisi gibi olmayacaktır. Hayat kötüdür ve acımasızdır. Çocuk anne ve babasının boşanmalarının nedeni olarak da kendisini gördüğü için suçluluk duyguları içinde yaşamaktadır. Bu duyguların açığa çıkarılması gerekmektedir. Eğer çocukların bu duygularla yüzleşmelerine izin verilmezse depresyon, endişe, kişilik sorunları ve konsantrasyon bozukluğu ortaya çıkabilir.

Bu araştırmada anne babası boşanmış çocuklar, anne-babası boşanmamış çocuklar ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu çocukların yaşadıkları duygusal sorunlar, özellikle de depresyon düzeyleri üzerinde durularak araştırılmaya çalışılmıştır. Çeşitli duygusal sorunlar gösteren çocukların, özellikle okul yaşantıları incelenmiş, okul başarıları değerlendirilmiştir. Çocukların depresyonları ile okul başarıları arasında bir ilişki olup olmadığına bakılmıştır.

Araştırmanın Problemi ve Alt Problemler

Araştırmada yanıtlanması beklenen temel soru şu şekilde belirtilebilir: Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta ya da farklılaşmamakta mıdır? Bunun okul başarısına etkisi nedir?

Bu probleme yönelik alt problemler ise şu şekilde belirlenmiştir.

Depresyon Düzeyi İle İlgili Alt Problemler

- a- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri açısından aralarında anlamlı bir farklılık bulunmakta mıdır?
- b- Anne-babasının eğitim durumuna bağlı olarak, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- c- Anne-babasının iş ya da meslek durumuna göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- d- Çocuğun cinsiyetine bağlı olarak, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- e- Çocuğun doğum sırasına bağlı olarak, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- f- Diğer kardeş ya da kardeşlerin kimin yanında bulunduğuna bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- g- Çocuğun yaşına bağlı olarak, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- h- Anne-babasından ne kadar süredir ayrı olduğuna bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- i- Çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- j- Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasına kimin yardımcı olduğuna bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

- k- Boşanma sonrasında çocukla kimin ilgilendiğine bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- l- Anne ya da babanın bir başkasıyla evli olmasına bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- m- Boşanmanın ardından okul başarısının değişmesine bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- n- Çocuğun boşanma kararını ne zaman öğrendiğine bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- o- Çocuğa boşanma kararını kimin söylediğine bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- p- Çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutmasına bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?
- r- Anne-babanın birbirleri aleyhinde konuşmalarına bağlı olarak, anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

Okul Başarısıyla İlgili Alt Problemler

- a- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların okul başarıları arasında bir farklılık var mıdır?
- b- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne ya da babasının eğitim durumuna göre, okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- c- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne ya da babasının iş ya da meslek durumuna göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- d- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların cinsiyet durumlarına göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- e- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların doğum sırası durumlarına göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- f- Anne-babası boşanmış çocukların kardeşlerinin nerede kaldıklarına bağlı olarak okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- g- Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların yaş durumlarına göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- h- Anne-babası boşanmış çocukların anne ve babalarının ayrılık sürelerine bağlı olarak okul başarılarında bir farklılık var mıdır?

- i- Anne-babası boşanmış çocukların anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- j- Anne-babası boşanmış çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında kimin yardımcı olduğuna bağlı olarak okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- k- Anne-babası boşanmış çocukların, çocukla kimin ilgilendiği durumuna bağlı olarak okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- l- Anne-babası boşanmış çocukların anne ya da babasının bir başkasıyla beraber olması durumuna göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- m- Anne-babası boşanmış çocukların boşanma kararını ne zaman öğrendiği durumuna göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- n- Anne-babası boşanmış çocukların boşanma kararını kimden öğrendiği durumuna göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- o- Anne-babası boşanmış çocukların boşanma olayından kendilerini sorumlu tutma durumlarına göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?
- p- Anne-babası boşanmış çocukların anne-babalarının birbirleri aleyhinde konuşmaları durumuna göre okul başarılarında bir farklılık var mıdır?

Depresyon ve Okul Başarısı İle İlgili Alt Problemler

Anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri ile okul başarı düzeyleri arasında önemli bir ilişki var mıdır?

Anne-babası boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri ile okul başarı düzeyleri arasında önemli bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Amacı

Boşanmalar toplum içinde sıklıkla karşılaşılan olgulardır. Boşanma olgusunda günümüzde farklı nedenlerle de olsa bir artış gözlenmektedir. Boşanma olgusundan geniş anlamda toplum, dar anlamda aile fertleri etkilenmektedir. Boşanmanın zararını en fazla çekenler ise elbette ki çocuklardır. Bu araştırma ile boşanma sonucunda çocukların etkilenmelerinin ne olacağı, özellikle boşanma sonrasında çocukta depresyonun var olup olmadığı ve buna bağlı olarak okul başarısındaki değişiklik, incelenmeye çalışılacaktır.

Farklı değişkenler ele alınarak, boşanma sonrası çocuklardaki depresyon düzeyinin ve bunun okul başarısına etkisinin araştırılması temel amaçtır.

Araştırmanın Önemi

Nüfusun çoğunluğu orta yaşın altında olan toplumumuzda çocuk ruh sağlığına önem verilmelidir. Toplumun temeli olan aile içi iletişim ve aile bütünlüğünün korunması toplumun geleceği açısından önem taşımaktadır.

Özellikle eşler arasında yaşanan sorunlar sonucunda boşanma gibi bir durum ortaya çıktığında, bundan anne-babalar kadar çocuklar da etkilenirler. Hatta bazı durumlarda çocuklar, olaylardan anne-babadan daha çok etkilenirler. Boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkileri kısa sürede ortadan kaldırılamayabilir. Ancak çocuk için, doğru olan bazı girişimlerin yapılması gerekmektedir. Bunlar arasında ilk gelen anne-babanın konu ile ilgili eğitilmesidir. Çocuğun depresyona girmesinin nasıl engelleneceği veya depresyon gibi bir durumda nelerin yapılabileceği bilinmesi gereken bir konudur. Çünkü, bu yaş döneminde, depresyonda olan çocuğun sosyal ilişkilerinin yanı sıra okul ders başarısı da etkilenmektedir. Bu etkilenme çoğu zaman olumsuz şekilde olmaktadır. Anne-babası boşanmış çocuklarda da okul hayatı ve dersler çok önem taşımaktadır. Çocuklar bunlarla bir bütün olmakta, kendilerini ders başarısı ile özdeşleştirebilmektedirler. Aniden düşen ders başarısı, çocuk için ikinci bir darbe olabilmektedir. Özellikle boşanma sonrasındaki ilk birkaç yıl çocuğun ders başarısının hızla düştüğü yıllardır. Bu dönemde, kendini değersiz hissetme duygusuna "başarısızlık" ve "yapamama" duyguları da eklenebilmektedir. Oysaki eğitimin en temel amaçlarından biri kendine güvenen, girişimci ve başarılı bireyler yetiştirmektir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için gereken şartlardan biri de çocuğun bu duruma hazır bulunuşluk düzeyidir. Boşanma gibi bir travma, çocuğun hazır bulunuşluk düzeyini ortadan kaldırabilir. Bu durum başarıyı düşürebilir, kendine güven duygusunu zedeleyebilir.

Yurt içi ve yurt dışındaki ulaşılabilen literatür çalışmaları, çocukların okul problemleri olarak getirdikleri sorunların altından ailevi problemlerin çıktığını göstermektedir. Ailevi problemler içinde "boşanma" çocukları derinden etkilemektedir. Bu araştırma ile çocukların boşanmaya karşı duyarlılıkları ve başarı düzeylerinin bu duyarlılıktan ne derece etkileneceği ortaya konulmaktadır.

Araştırmanın Sayıltıları

- 1- Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği'nin çocukların depresyon durumunu belirleme de yeterli olduğu düşünülmektedir.
- 2- Testi uygulayan rehber öğretmenlerin testin kurallarına bağlı kaldıkları varsayılmaktadır.
- 3- Bilgi formunu dolduran anne veya babaların ya da diğer kişilerin cevaplarında samimi oldukları varsayılmaktadır.
- 4- Testi cevaplayan çocukların verdikleri cevaplarda samimi oldukları varsayılmaktadır.
- 5- Çocukların ders notlarını haklarıyla aldıkları varsayılmaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1- Araştırmanın örneklemi İzmir ili merkez ilçelerinden seçilmiş Buca Gazi İ.O, Çakabey İ.O , Osman Gazi İ.O , Okutan İ.O , Piri Reis İ.O , Karşıyaka İ.O , Konak Gazi İ.O , Hatice Hanım İ.O , Ali Akatlar İ.O öğrencileri ile sınırlıdır.
- 2- Bulgular anne ya da babaların kendi verdikleri bilgiler ve okul kayıtları ile sınırlıdır.
- 3- Psikolojik testlerin uygulanmasında yaşanabilen zorluklar bu test içinde geçerlidir.
- 4- Depresyon düzeyine ilişkin elde edilen bilgiler Çocuk Depresyon Ölçeği ile sınırlıdır.
- 5- Toplanan veriler 2002-2003 öğretim yılı verileri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Boşanma: Ailenin parçalanması ve dağılmasının en önemli şekli boşanmadır. (Savaş, 1996:58) Boşanma, ailenin bölünmesine ve dağılmasına neden olan ve ailede ki her üyeyi etkileyen karmaşık bir olaydır. (Yörükoğlu, 2000:264) Farklı nedenlerle eşlerden birinin ya da her ikisinin de evden ayrılması durumudur. (Timur, 1972:40)

**İZMİR İLİ MERKEZ İLÇELERİNDEKİ
BOŞANAN AİLELERİN ÇOCUK DEPRESYON DÜZEYİNİN İNCELENMESİ**

Çocuk Depresyonu: İnsanlar zaman zaman işten ayrılma, sevilen birini kaybetme, başarılı olamama gibi üzüntüye yol açan yaşam olayları karşısında üzüntü ve mutsuzluk hisseder. Bu üzüntü durumunun uzaması ya da nedensiz ortaya çıkışı çocuk için de bir ruh sağlığı sorundur ve çocuk depresyonu olarak tanımlanır. (Mercan, <http://... drsibmer.htm>)

Okul Başarısı: Örnekleme oluşturan öğrencilerin 2002-2003 eğitim-öğretim yılı güz döneminde aldığı derslerin akademik ortalaması. İlköğretimden yüksek öğretime kadar her dönemde görülen, türlü nedenlerle ortaya çıkan sorunların üstesinden gelerek amaca ulaşmaktır. (Yavuzer, 1988:162-163). Başarı, sosyal hayata katılmada etkenlik yada etkililik olup kişinin zihinsel yetenekleriyle olduğu kadar, bu yeteneklerin geliştirilmesine ve işlenmesine uygun olan durumlarla yakından ilgili olmaktır. (Tezcan, 1992:132) Başarı, uyumlu ve doyumlu yaşamaktır. (Baltaş, 1994:30) Başarı, öğrencilerin bütün derslerden aldıkları sınıf geçme notlarının aritmetik ortalamasıdır. (Türker, 1997:43)

KURAMSAL YAKLAŞIM

A) Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Genel Etkileri

Boşanma, ailenin bölünmesine, dağılmasına yol açan, tüm bireylerini derinden sarsan ve hiçbir zaman istenmeyen yıpratıcı bir olaydır. Boşanma söz konusu olduğunda, en çok yıprananlar çocuklardır. Çocuklar için yaşamlarındaki en önemli olgu, anne ve babasıyla aynı ortamı paylaşmaktır. Ancak, ailedeki ilişkiler soğuk, gergin ve huzursuz bir hal aldığıında, çocuğa boşanmadan daha fazla zarar verebilir. Boşanma sırasında ve sonrasında, çocuğun olumsuz olarak etkilenmesi kaçınılmazdır. (Çelikoğlu, 1997:4)

Ailenin olduğu her yerde “boşanma” mevcut ihtimallerden biri olarak hep karşımıza çıkar. Tarihin ilk dönemlerindeki ilk toplumlarda da günümüzün çok farklı coğrafyalarında da “boşanma” arzu edilmeyen bir “evlilik” ve “aile” gerçeği olarak görülmektedir. Günümüzde boşanma, global olarak gittikçe artan bir sosyal realite haline gelmektedir. Denebilir ki her toplumda, geçmişe oranla “boşanma” bugün çok daha yaygın ve çok daha büyük orandadır. Bu nedenle önemle üzerinde durulmalıdır. (Sezal, 1996: 76-77)

Evliliğin sosyal bir kurum olarak kabul edildiği toplumlarda boşanma hakkı yaşla ve geleneklerle kısıtlanmış, ancak hiç bir zaman ortadan kaldırılamamıştır. Üstelik, boşanma hiç bir dönemde teşvik edilen bir olgu olmamıştır. Ancak içinde bulunduğumuz dönemde değişen teknolojiye ve değer yargılarında meydana gelen değişimlere bağlı olarak, boşanma olayına daha fazla hoşgörü ile yaklaşılmaya başladıktan sonra batı ülkelerinde boşanmanın artmış olduğu söylenebilir. (Yazıcıoğlu, 1995: 89-91)

Yine de Türkiye boşanmanın en az olduğu ülkelerden biridir. Resmi sayılara göre son otuz yılda boşanma sayısının nüfusa oranı pek değişmemiş; onbinde 3-4 arasında oynamıştır. Boşanmaların yarısından çoğu kent ailelerinde ve daha sıklıkla da evliliğin ilk dört yılında olmaktadır. Boşanmadan sonra da çocukların anne ve babalarıyla ilişkileri yolunda gitmemektedir. (Yörükoğlu, 1983:85-91)

Boşanma ile ilgili varolan gerçeklere bakıldığında, anne babası boşanmış çocukların, gelişimleriyle ilgili sorunları yaşama açısından anne babası birlikte yaşayan çocuklara oranla

daha fazla risk altında olduğu, yapılan bir çok araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Bununla beraber boşanma düzeyine gelmiş çiftlerin, her şeye rağmen birlikte yaşamalarının getirdiği stresli bir yaşam çocuğun gelişimini daha olumsuz etkilemektedir. Ancak kötü bir aile birlikteliği güzel bir boşanma ile sonuçlandırılırsa boşanmanın yaratacağı olumsuzluklar, birlikte yaşamamanın verdiği olumsuzluklardan daha fazla olacaktır.

Ölüm, boşanma ve ayrı yaşama nedeniyle aileden, annenin ya da babanın yada her ikisinin ayrılmasıyla çocukların yetişmesi tehlikeye girer. Özellikle anne-babanın ayrılması çocuğun çok küçük yaşlarında olursa, büyüme güçlükleri daha da belirginleşir. (Başaran, 1978: 178)

Ailenin aile olma işlevini yitirdiği olaylardan biri de boşanmadır. Boşanmanın bilinen bir çok nedeninin yanı sıra çok çeşitli ve önemli sonuçları da vardır. Boşanma gibi sarsıcı bir olay karşısında çocuğun gelişimi durabilme noktasına kadar gelebilmektedir. Çocuk, olayın gerçekteleştiği zamanda, içinde bulunduğu gelişim dönemine takılabilmektedir. Çocukların içsel desteği yeterli olmadığı için stres durumundan kolay çıkamamaktadırlar. Bu türdeki stres durumları devam ederse, en uyumlu bireyler bile gelişimde sorun yaşayabilmektedirler. (Benedek ve Brown 1997: 5-6)

Örneğin; değişik nedenlerle anne yada babanın evden ayrılması durumlarında çocukların beden gelişimlerinde durma saptanmıştır. Anne ya da babadan sadece birinin olması çocukta başıboşluk yaratabilmekte, bunun sonucunda da davranış problemleri ortaya çıkabilmektedir. (Başaran, tarihsiz: 172)

Günümüzde boşanmanın yaygınlaşması insanların evliliğe daha az istekli olmasından değil, mutlu bir evlilik kurma isteğinin giderek artmasından kaynaklanmaktadır. (Geçtan, 1993:178)

Türkiye’de ise boşanmaların en önemli nedeni geçimsizliktir. Bu neden sürekli olarak artmaktadır. Geçimsizlikten sonra gelen en önemli neden ise terk ve zinadır. Oransal olarak bakıldığında ülkemizde boşanmaların %91.9 u geçimsizlik, %3.7 si terk, %1.3 ü zina ve %3.1 i de diğer nedenlerden kaynaklanmaktadır. (Yazıcıoğlu, 1995: 89-91)

Hukuki olarak boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesi olarak tanımlanırken psikolojik olarak bütün aileyi etkileyen sarsan bir olaydır. Anne babalar boşanma aşamasına geldiklerinde çocuklarını ister istemez tartışmanın ortasına atarlar. Çocuk, bu tartışmalar arasında zaman zaman arabuluculuk görevini üstlenmek zorunda bırakılabilir. Boşanmanın ardından da bu defa çocuğun duyguları kullanılır. Anne ya da baba, çocuğun kendi tarafını tutması için diğer tarafı kötüler. Çocuk bazen de öç almak için kullanılır. Her durumda da asıl zarar gören kişi çocuktur. (Umurtak, http://...cocuk_boşanma.html)

Boşanma, birtakım özel nedenler sonucu evliliğin yürümesi olanaksız duruma girdiğinde zorlukları hafifletici bir rol oynamıştır. (Russell, 1996: 137)

Boşanmanın yol açtığı psikolojik faktörlerden ziyade boşanma öncesi çatışmalar, iletişimsizlikler çocukları daha fazla etkilemektedir. Boşanma öncesi yapılan ya da yapılması planlanan her şey boşanma sonrasını etkilemektedir. (Mukaddes, <http://...141499.asp>)

Boşanma olayına bazı çocuklar kolay bazıları da çok güç alışırlar. Çocuk birlikte yaşadığı kişiye kızar. Giden anne yada babasının gitme nedeninin, yanında kaldığı kişi olduğuna inanmaktadır. Bundan sonra giden kişi ile aynı evde yaşayamayacak, anne ve babasının iyi yada kötü birlikte yaşamalarına tanık olmayacaktır. Bu durumdaki çocuk için boşanma kabul edilmez bir gerçek olacaktır. Kabul edilmeyen bu gerçek karşısında çocuk çeşitli duygusal ve davranışsal sorunlar yaşayacaktır. (Salk, 1993: 215)

Boşanma sonrasında çocukların bilişsel açıdan, belleklerinde ve kendilerini anlamalarında kısıtlılıklar olabilmektedir. Bu çocukların algıları yavaşlamaktadır. Kızlarda ve erkeklerde aynı oranda depresyon belirtileri görülmektedir. İleriki yaşlarda kızlarda depresyon görülme sıklığı ve depresyon düzeyi daha yüksek olabilmektedir. (Berument, <http://...depresyonun.htm>)

Her çocuk anne ve babasının ayrılması karşısında farklı tutum içine girebilir. Ancak, ortak tutumlar; hırçınlık, huysuzluk, tedirginlik, saldırganlık ve davranış bozukluklarıdır. Bu belirtiler çocuğun yaşına, olayın çocuğa anlatımına, boşanmanın öncesi, boşanma sırası ve boşanma sonrasında anne babanın tutumuna, çocuğa gösterilen ilgiye bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. (Umurtak, http://...bosanma_ve_cocuk.html)

Şüphesiz aile sisteminin bozulması yetişkinler gibi çocuklar için de bir çok değişikliğe neden olmaktadır. Bu değişikliklerle beraber çocuklar yeni rolleri, yeni ilişkileri, ailenin ekonomik durumunu, yeni çevreyi, okul ve arkadaşlarının yaşamlarını anlayamaz ve uyum sağlamakta güçlük çekerler. (Wallerstern ve Kelly, 1975:1534-1538)

Araştırmacılar, boşanmış ana-babaların çocuklarının, birlikte yaşayan anne babaların çocuklarına oranla daha fazla sosyal, akademik ve kişisel uyum problemleri yaşadıklarını; boşanma sonrası dönemin, çocukların büyük bir çoğunluğu için stresli bir dönem olduğunu ve boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı etkilerin, genelde kız ve erkek çocukları açısından farklılık gösterdiğini belirtmektedirler. Dışa yönelim türü problem davranış belirtileri, erkeklerde boşanma sonrası daha çok görülürken, içe yönelim türü problem davranış belirtileri kızlarda daha çok görülmektedir. Ancak cinsiyet farklılıklarının yol açtığı sonuçlar bununla sınırlı değildir. (Şirvanlı, 1999: 19-28)

Boşanma olayını terk edilme olarak yaşayan çocukta kendisinin değersiz olduğu inancı gelişir. Birlikte yaşadığı anne yada babasını da terkedilmiş ve değersiz bulur. Bu durum çocuğun güvensizliğini daha da artırır. İlişkilerin devamlılığına ilişkin güveni sarsılır. Yanında kaldığı kişinin de kendisini terk edeceği korkusunu yaşar. Bu güvensiz ortamda çocuk ya hırçın davranışlar sergiler yada içe kapanmayı tercih eder. (Geçtan, 1993: 112)

Boşanma bütün kültürlerde çocuğu aynı biçimde etkilemediği için boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini genellemek zordur. Genel olarak çocuklarda huzursuzluk, hırçınlık, tedirginlik ve saldırgan davranışlar en sık gözlenen belirtilerdir. Uyumsuzluk çocuğun yaşına, boşanma öncesi ve sonrası aile ilişkilerinin durumuna göre değişir. Arkadaş ilişkilerinde ve okul başarısında da sorunlar kendini gösterir. Çocuğun okula uyumunda ortaya çıkan sorunlar arkadaş ve sınıf içi sorunlara bu da ders başarısına olumsuz olarak yansiyacaktır. (Seçkin ve Kayhan, 1996: 212-213)

Eşler arası çatışmaya uzun süre maruz kalan çocukların, daha sonraki çatışma ortamlarında daha incinebilir oldukları ve daha çok duygusal tepki verdikleri görülmektedir. Ayrıca ileri boyuttaki çatışmalar, çocukların duygusal güvenlik hislerini olumsuz etkilemekte ve çocuklarda olumsuz davranışların ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve anne babasıyla olan ilişkisini olumsuz etkilemektedir. (Canbudak, <http://... esleruyum.htm>)

Boşanma sonrasında yaşanan ortama uyum sağlamak için geçen süre çok fazladır. Bu süreç içinde çocuk beş evreden geçmektedir. Bu evreler: Boşanmayı reddetme; bu durumu oluşturan nedene kızma, anne ve babayı bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon ve boşanmayı kabullenme biçiminde sıralanmaktadır. İlkokul dönemindeki çocuklar boşanma olayı karşısında şiddetli üzüntü kaygı ve korku gibi tepkiler verebilmekte; bu kaygı ve korkulara karşı benliklerini korumak amacıyla reddetme ve karşı tepki verme mekanizmalarını kullanmaktadırlar.(Gürsoy, http://... ty_psikoloji.shtml)

Anne-babalar boşanma ile ya kendilerini harap ederler ya da kendilerini huzura erdirirler. Çocuklar ise kendi güvenlikleriyle ilgili olarak şaşırma ve korku duyma tepkisi gösterirler. Bazı aileler boşanmanın etkilerine karşı koyabilirken bazıları da çok etkilenirler. Çocuklar boşanma sonrasında anne babalarının davranışlarını yanlış yorumlayabilirler. Çocuklar boşanma sonrasında anne-babalarının hala anne ve babaları olarak kalacaklarını bilmeye ihtiyaç duyarlar. Aileler, çocuklarının devam eden stres işaretlerine dikkat etmek zorundadırlar. Çünkü bu stres işaretleri çocuğun okul için daha az bir motivasyona sahip olduğunu, daha az arkadaşlıklar kurduğunu ve daha az neşeli olduğunu gösterebilir. Diğer işaretler çocuğun daha fazla ya da daha az uyuması, ev içinde doğal olmayan davranışlar sergilemesidir. (Lee, <http://... childis.htm#anchor555889>)

Boşanma öncesinde ve sonrasında en büyük kavga çocukların çevresinde dönmektedir. Ancak bu gürültü ve patırtı arasında en çok yüz üstü bırakılanlar da yine çocuklardır. Anne ya da baba bilerek yada bilmeyerek çocuğu kendi çekişmelerinin ortasına atarlar. Çocuk taraf tutmaya zorlanmaktadır. Oysa çocuklar için en zor şey anne ve babası arasında seçim yapmaya zorlanmaktır. (Yörükoğlu, 2000:269-270)

Boşanmanın çocuk, anne-baba ilişkisini yıprattığını öne süren araştırmalara göre, boşanmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yarattığı öne sürülür. Yapılan çalışmaların pek çoğunda anne ve baba ayrı ayrı ele alınır. Çünkü bir çok çalışma boşanmanın baba-çocuk ilişkisini anne-çocuk ilişkisinden daha çok etkilediğini öne sürer. (Boot ve Amato, 1995:865-879)

1- Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterdiği Tepkiler

Çocuklar duygularını ifade etmekte zorlanırlar. Anne babalarına ya da diğer büyüklere kaşı bağırabilmektedirler. Evde bir şeyleri kırıp dökümler. Çocuk ağlamaya, hüznü olmaya ihtiyaç duyabilir. (Flaherty, [htm://... montana.edu](http://... montana.edu))

Çocuklar sık sık yaşadıkları yoğun karmaşanın etkisiyle farklı duygusal reaksiyonlar gösterirler. Hemen hemen bütün çocuklar keder, kayıp, geleceğe dair güvensizlik ve şüphe hissederler. Tepkiler çoğunlukla çocuğun yaşına bağlıdır. Okul çağı çocukları üzüntü ve geri çekilme, endişenin artması, aşırı hastalık ve okuldan kaçış, akademik başarıda düşüş, okulda davranışsal problemler ve anne-babalarla münakaşalar sergilerler. (Temke, [thttp://... divorce.htm](http://... divorce.htm))

Çoğu çocuk anne ve babalarının arasındaki çatışmalara kendilerinin sebep olduğuna inanabilir; suçluluk duygularına kapılabilir. Bu durumda, özellikle evden ayrılan anne ya da babanın çocukla aynı cinsten olduğu durumlarda çocuk onun rolünü üstlenmeye çalışabilir. Bazen bu durum evde kalan anne ya da baba tarafından pekiştirilebilir. Bazı çocuklar da anne ve babalarını bir araya getirebilmek için sorumluluklar alabilir, bazen de kurban olabilir. Çocuk hem fiziksel hem de psikolojik olarak yaralanabilir. Travma geçirip boşanmayı durdurmak isteyebilir. Çocuklar anne ve babalarının evlilikleri bitse de onların birlikteliklerin ihtiyaç duyabilirler. (Geçtan, 1989:197)

Ayrılık sonrası çocuklarda yemek yeme azalabilir, kusma ve ishaller başlayabilir, fiziksel gelişme duraksayıp kilo kaybı artabilir. Üzüntü ve küskünlük belirgindir. Yalancı zeka geriliği denen zihinsel işlevlerde gerileme görülebilir. Kızgınlık, saldırganlık gibi davranışlar ortaya çıkabilir. Bazen de korkular, takıntılar ve tikler gelişir. (Karabaş, <http://... depresyon.shtml>)

Boşanmanın ilk etkileri erkeklerde kızlara oranla daha fazladır. Erkekler boşanmanın izlerini üzerlerinden atabilmek için daha çok çaba sarf etmektedirler. Bunun için de daha fazla zamana ihtiyaç duyarlar. Bu erkek ve kızların duygularını bastırma ve göstermeleriyle ilgili bir durumdur. Erkekler daha fazla agresif olurlar. Bazı çocukların okulda diğer çocukları dövdükleri, onlarla kavgaya tutuştukları gözlenmiştir. (Verlag, <http://... child.htm>)

nasıl etkilediğidir. Çocuk doğal olarak boşanma öncesinde yaşadığı rahatlığı bir süre göremeyecektir. İkinci sorun da boşanma sırasında çocuğun kaç yaşında olduğudur. Çünkü yaş ilerledikçe çocuklar boşanmayı daha çabuk kabul edebilmektedirler. Çocuk ne kadar küçükse yarası da o kadar büyük olabilir. Son olarak da yaşanan sorun çocuğun annesinin yada babasının yanında kalmasıdır. Çocuk bu durumda yanında kalmadığı anne yada babasını aralıklarla görmektedir. Bu durum çocuğun psikolojik gereksinimlerini karşılayacak düzeyde değildir. Çocuklar bundan da zarar görmektedirler. (Cüceloğlu, 1991:381)

Yine de yaşları ne olursa olsun, anne-babaları boşanan bütün çocuklar öfke, suçluluk, korku ve acı gibi olumsuz duygular yaşarlar. Çocuğun kafası karışır ve ne olup bittiğini anlayamaz. (Dodson, 1997:212)

Boşanmanın kesinleşmesinin ardından çocuk birilerine sığınmak ister. En yakınında annesi vardır ve çocuk, anne itse de dövse de ona sığınır. Annenin ilgisini çekebilmek için çeşitli yaramazlıklar ve sık sık bedensel yakınmalar sergileyecektir. (Yörükoğlu, 1998:266-267)

Çocuklar boşanma konusunda hassas tepkiler geliştirirler. Yaygın keder reaksiyonları içerirler. İnkâr, sessizlik, gerileme, vücuda ait sıkıntılar, düşmanlık ve suçluluk, panik ve karışıklık hissederler. (Grolman, [html://... articlesdivorce_11_explainingdivorce.](http://... articlesdivorce_11_explainingdivorce))

Anne-babası boşanmış çocuklar, anne-babası boşanmamış çocuklara oranla psikolojik yapı olarak da daha zayıftırlar. Davranışlarında ve dolayısıyla sosyal ilişkilerinde problemleri vardır. Kendilerine daha az saygı duyarlar ve akademik başarıları da düşüktür. (Werker, [htmm://... articlesdivorce13_children_adjust.htm.](http://... articlesdivorce13_children_adjust.htm))

Özet olarak, boşanmadan sonraki ilk iki yılda duygusal ve davranışsal bozukluklar ortaya çıkar veya varsa artar diyebiliriz. Ancak bunu izleyen yıllarda bu bozuklukların düzeldiği de görülebilir. Buna rağmen bazı çocuklarda okuldaki ve evdeki sosyal ilişki belirgin şekilde bozulabilir. Bazıları yetişkinlere karşı saldırgan olurken bazıları da yetişkinlere yaklaşma çabası içine girer. Erkek çocuklar diğer erkek çocuklara ya yaklaşır yada saldırganca davranırlar. Kızlar hem fiziki hem de sözel saldırganlık içine girerler. Tedirgindirler ve kimsenin kendilerini sevmediğine inanırlar. Ortada kalma korkusu yaşarlar. Anne ya da baba arasında bir tercih yapma zorunluluğu hissederler. Sık sık

bedensel yakınmalar yaramazlık ve hırçınlıklarla dikkat çekmeye çalışırlar. (Umurtak, http://...cocuk_boşanma.html)

2- Boşanma Olayı ve 9-13 Yaşlarındaki Çocukların Duygusal Özellikleri

Boşanmanın gerçekleştiği dönemde çocuğun içinde bulunduğu gelişim basamağı ve çocuğun yaşı, onun bu olayı algılayış ve olaylara vereceği tepkilerini belirleyen etmenlerin başında yer alır. Kaos olarak yaşadıkları duygularına bir düzen getirebilmek için çok mücadele ederler. Genelde duygularını kendilerine saklamaktadırlar. Ayrılıkla ilgili konuşmak istemezler. Boşanmadan dolayı utanırlar ve anne-babalarının bu durumlarını utanç verici olarak algılayabilirler. Bu çocukların okuldaki başarıları düşebilir. Bu daha önce başarılı olan için de başarısız olan için de geçerlidir. Arkadaşlarıyla olan ilişkileri kötüye gidebilir. Davranışlarına bakıldığında genelde geri çekilen, tahripkar, yıkıcı tutumlar gösteren çocuklar olarak gözlenebilirler. (Watkins, <http://...suicide.htm>)

Çocuklar 9-12 yaşlarına geldiklerinde boşanmanın ne olduğunu anlayabilirler. Fakat, maalesef bu yaşlardaki çocuklar üzerinde boşanmanın pek sağlıklı olmayan etkileri olabilir. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki, özellikle kız çocuklar, eş değişiminden, boşanmış anne ya da babasının bir başkasıyla evlenmesinden daha çok etkilenmektedirler. Genelde boşanma sürecinde ya da boşanma gerçekleştiğinde erkekler de durumdan çok etkilenmektedirler. Bu çocuklar okulda, başarısız, sık sık okuldan kaçan, kavgacı olarak tanınmaktadırlar. Toplum yaşamlarında içe kapanık yada tamamen bunun tersi şekilde davranış bozukluğu gösteren çocuklar haline gelirler. (Yurtbay, <http://...118950.asp>)

9-12 yaşlarındaki okul çocuklarının ayrılığa ilk tepkileri, genelde anne yada babadan birini oluşturan tüm problemler için sorumlu tutmak biçimindedir. Çocuklar taraf tutarlar. Anne ve babaya yada ikisinden birine şiddetle kızgın olurlar. Anne babalarının başkalarıyla cinsel yakınlaşmalarına son derece duyarlıdırlar. (Ekşi, 1990:145, Johnston, 1985:563-574)

9-12 yaşları arasındaki çocuklar anne-babalarından ayrı faaliyetler içine girmişlerdir. Okul, çevrenin ilgisi ve arkadaşlıklar bu yaş dönemi için önem kazanmaktadır. Çocuk kendi ihtiyaçlarını karşılayan anne ya da babasının yanında kalabilmek için diğerini reddedebilir. Böylelikle anne ve babasından kişisel olarak öç alabilecektir. Bu yaş grubundaki çocuklar

baş ve mide ağrılarından şikayet ederler. Öğrenme ile ilgili problemler yaşarlar. Akranlarıyla iletişimlerinde güçlükler ortaya çıkabilir. (Martin, http://... help_child_divorce_p3.html)

3- Boşanmanın Okul Başarısına Etkisi

Anne-babası boşanmış çocukların aileleriyle ilişkileri iyi olduğu sürece, boşanma okul başarısı üzerinde çok az bir etki yaratabilmektedir. (Amato ve Keith, http://... depression_htmm.page1)

Anne-babası boşanmış çocuklarda okula karşı isteksizlik, okuldan kaçmalar ve bunlara bağlı ders başarısında gerilemeler gözlenen olumsuz davranışlardır. (Rodrigues ve Arnold, [www://... 98 legacy](http://... 98 legacy))

Öğrencilerin başarısızlıklarının nedenleri yalnızca okulda değildir. Okulun dışındaki bazı etkenler de öğrencilerin başarılarını düşürmektedir. Bunlardan biri de aile ortamının çocuğun gelişmesine elverişsiz olmasıdır. Uygun olmayan aile koşulları çocuğun ders başarısını düşürmektedir. Bu durum çocuğun kendisine saygısını azaltmaktadır. Çocuk bunun suçlusunu olarak ailesini görür. Ailesine karşı kızgınlığı artan çocuk okuldan kaçarak onları cezalandırır. (Başaran, 1989:138)

Okul çağı çocukları, boşanmadan dolayı okul başarısı anlamında olumsuz etkilenmişlerdir. Kızlar çoğu zaman daha dengeli bir ayar yapabilmişlerdir. Çünkü zorluklarla mücadele etme konusunda kızlar yardım almaya daha elverişli ve sosyal ilişkilerinde daha cesurdurlar. (Waddell, 1990:253)

Bazı çocukların okul başarısı zorlukları yaşamasının nedeni entelektüel yetersizlikten ziyade davranışları olabilmektedir. Özellikle erkek çocuklar daha saldırgan olacaklar ve muhtemelen emsalleriyle ve öğretmenleriyle daha fazla zıtlacaklardır. (Amato ve Keith, [html://... int999E.html](http://... int999E.html))

Anne-babadan ayrılma anksiyetesinin ağırlığını duyan, hem kültürel hem sosyal yoksunluk içinde büyüyen çocuklarda okul başarısı düşüktür. Aile içindeki bozuk ilişkilerin neden olduğu davranış bozuklukları, çocuğun toplumsal rolünü yerine getirmesine engeldir.

Anksiyete, çocuğun, okul çalışmalarına kendisini vermesini olanaksız kılabilir. Okuldaki başarısı hızla düşebilir. (Wolff, 1992:197-210)

Suçlamalar, dayakla birlikte olan karı koca kavgaları, tartışmalar sonucu ayrılıp evi terk etmeler gibi durumlar ev huzurunu bozar. Bu durumda çocuk şaşkıın, tedirgin ve çaresiz olabilir. İçi kızgınlık, düşmanlık ve kötümserlikle dolabilir. Okul başarısı düşebilir. Erkek çocukların davranışları bozulabilir. Kızlar korkak ve kuruntulu olabilirler. Çocuklar evlilikten korkarak büyüyebilirler. Çocuklar da anne yada babalarını tutmaları istendike suçluluk duygularına kapılabilirler.(Yörükoğlu, 1977:47)

B) Depresyon Kavramı ve Çocuklarda Depresyon

1- Depresyon

İnsanlar zaman zaman kendilerini üzüntülü ve mutsuz hissederler. Örneğin; işinden ayrılmak, sevdiğini kaybetmek ve başarılı olamamak üzüntüye yol açan yaşam olaylarındandır. Kısaca, üzüntü normal yaşamın bir parçasıdır. Ancak bu üzüntü durumunun uzaması ve nedensiz ortaya çıkması ruh sağlığı sorunudur ve depresyon olarak tanımlanır (Mercan, <http://... drsibmer.htm>)

Depresyon, duygusal, zihinsel, davranışsal ve bedensel bazı belirtilerle kendini gösterir. Depresyonun en dikkat çekici belirtisi çökkün ruh halidir. Depresyondaki kişi genelde mutsuz, karamsar ve ümitsizdir. Kendini hüznü ve yalnız hisseder. Kendine ve çevresine olan ilgisi azalmaya başlar. Bazen bu çökkünlük ruh haline gerginlik, huzursuzluk, aşırı evhamlanma ve şüphecilik gibi belirtiler eşlik edebilir. Kişi zaman zaman hırçın hatta çok öfkeli olabilir. Bazen de duygusuzluk yaşar. Ağlayamaz, gülemez, kimseye karşı yakınlık hissedemez. (Tuğrul ve Sayılđan, 1997: 1)

Psikanalitik görüşe göre, sevgi nesnesinin yitimi kişide yas tutmaya yol açar. Ve bu esnada kişide derin üzüntü, sıkıntı, ağlama, uyku bozukluğu gibi belirtiler görülür. Hastada sevdiğini kişi tarafından terkedilmiş olma gibi bir yitim duygusu vardır. Bu duygunun eşliğinde “Sevdiğimi yitirdim, artık sevilmiyorum, ben artık kötüyüm” duygusu ve buna bağlı olarak öz-saygı (self-esteem) yitimi olur. Fakat yas durumunda yakınıını yitiren kişinin

“ben kötüyüm” duygusu öz-saygıyı yitirtmez. Kısaca etkenler ve düzenekler şöyle sıralanabilir.

1. Kişinin üst benliği cezalandırıcıdır.
2. İkili duygular (ambivalans) ilişkilerde egemendir.
3. İçe atılmış, kişinin belleğinde yaşatılan sevgi nesnesine karşı güçlü ikili duygular vardır.
4. Belki gerçek ya da düşüncede, sevdiği nesneyi yitiren kişi bunu duyumsar.
5. Bu yitim ikili duyguları uyarır.
6. Katı üst benlik yüzünden kin ve nefreti kendine yöneltir.

Kişi kin ve nefreti kendine yönlendirince öz-saygı düşer, kişi kendini değersiz, küçük ve suçlu görür. Yaşam anlamını yitirir. Artık ölümü hak etmiştir. Böylece ruhsal çökkünlük oluşur. (Aslıhan, 1988: 21-22)

Herkes zaman zaman depresif olur. Çoğumuzun üzgün, uyuşuk olduğu, hiçbir faaliyetten zevk almadığımız dönemler olur. Depresyon, yaşamın bir çok stresine karşı duyulan normal bir tepkidir. Depresyonu en sık meydana getiren durumlar arasında; okulda ya da işte başarısızlık, sevilen birinin yitirilmesi vardır. Depresyon sadece olayla orantısızsa ya da beklenenden daha uzun süreli ise anormal kabul edilir. (Atkinson ve Atkinson, 1995:622)

Çocuk ve gençlerdeki duygu durumu bozuklukları, yetişkinlik dönemine göre daha az araştırılmış olmasına rağmen son yıllarda bu alanda ilerlemeler sağlanmıştır. Araştırmalar ergenliğin ilk yıllarından itibaren depresyonun genel sıklığında her iki cinsten de artış olduğunu göstermiştir. Fakat kızlarda depresyonun görülme sıklığı erkeklere oranla daha fazladır. Kızlardaki bu artış konusunda fikir birliği olmasına karşın farklılığın nedeni kesin olarak bilinmemektedir. (Berument, [htt://... 10_cocuk_depr.htm](http://... 10_cocuk_depr.htm))

Çocukluk dönemi depresyonunda oyun oynamaya karşı isteksizlik, uyumaya karşı aşırı istek, arkadaşlarından uzak durma, dikkatini toplayamama, benlik algısının olumsuzlaşması, ölüm üzerine artan düşünceler gibi tepkiler ön plana çıkmaktadır. (Özdoğan, 2000:39)

2- Depresyonun Nedenleri

Bilişsel görüşe göre çökkünlüğün nedeni bilişseldir. Çökkünlüğe yakın kişilerde yaşamının ilk dönemlerinden başlayarak, yerleşmiş olan kendisine, geleceğe ve dış dünyaya karşı olumsuz kavramlar vardır. Bu olumsuz kavramlar giderek olumsuz yargılara, düşüncelere ve tutumlara neden olur. (Aslıhan, 1998: 20)

Boşanma tek başına depresyonun oluşmasında temel faktör olarak görülmez, fakat aileyi kaybetme sezgisi çoğu zaman depresyonla birleşir. (Simons, 1989:125-138)

Çocuklar ile anne ve babaları arasında çok derin ilişkilerin olması normaldir ve olması gereken de budur. Ancak çocuk ile anne babası arasındaki yetersiz iletişim çağdaş ruhbilim ve ruh hekimliğinde üzerinde en çok durulan konudur. Yetersiz iletişim ve ilgisizlik; iştahsızlık, uyarılabilme yeteneğinde azalma, solukluk, düzensiz solunum, mide bağırsak bozukluklarının ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. (Öztürk, 1992:433)

Boşanma, arkadaş veya aile üyesinin ölümü, aile içi yaşanan sorunlar nedeniyle çocuklar depresyona girebilmektedir. (Clara, http://... CHILDREN_AND_TEENS-PHP33)

Depresyonun temel nedeni; çocuğun kendine, dünyaya, geleceğe ait olumsuz görüşlerinin yoğun olmasıdır. Çocuktaki depresyonun sıklıkla aile içindeki olumsuz olaylara, karışıklığa tepki olarak geliştiği de öne sürülmektedir. Bu çocukların ailelerinde, anne ve babalarının büyük oranda agresif oldukları, cezalandırıcı disiplin kullandıkları, evlilikle ilgili sorun yaşadıkları ve bu sorunların nedeni olarak çocuğu gösterdikleri saptanmıştır. (Umurtak, http://... cocuk_depresyon.html)

Kısacası, aile içinde dönem dönem yaşanan kavgalar gerginliğe ve iletişimsizliğe neden olur. Anlaşmazlıkların sebebi ne olursa olsun sorunlardan en çok çocuklar etkilenir. Anne ve baba bu süreç içerisinde gerek iletişimsizlikten gerek kendi rollerini dengeleyemediklerinden, çocuk kendini yalnız ve çaresiz hisseder. Çoğu kez anne ve babalar çocuğun yaşadığı bunalımdan habersizdirler. Çocukların farklı bir iç dünyaları olduğunu, hafızalarının çok güçlü olmadığını ve bazı şeyleri önemsemediklerini sanırlar. Oysa çocukların algıları son derece açıktır. Bu özellikleri, çocukların depresyona girmeleri için bir nedendir. (Karabaş, <http://... depresyon.shtml>)

3- Depresyonun Belirtileri

Çocukta depresyon görünümü; aşırı sinirlilik, içe çekilme, üzgün bakış, daha öncesinde zevk alınan şeylerden artık zevk almama, kazanılmış olan işlevsellikte geriye dönüş, çabuk sinirlenme, gün içerisinde ara sıra ağlama, aşırı hareketlilik, okul başarısında düşüş, uyku ve iştah problemleri, kendine güvensizlik, olayları olumsuz değerlendirme, olaylar karşısında kendini suçlama, ara sıra ölüm düşünceleri, arkadaş ve sosyal çevresinde uyum güçlükleri, okul ve aile içinde bazı problemler şeklindedir. (Kartal, <http://...cocuk.htm>)

Çocukların yaşadığı sorunların başında okul reddi gelmektedir. Ardından sırasıyla bir şeylerin ailesine zarar vereceği yada onları yitireceği konusunda gerçekdışı kaygılar, anne veya babası yanında olmadan uyumayı istememe, baş ve karın ağrıları, bulantı gibi bedensel yakınmalar, evde yalnız olmaktan çekinme, gece kabusları ve kötü bir olayla ailesinden ayrılacağı gibi kaygılar oluşabilir. (Türkbay, <http://...tez1.html>)

Okul çağına gelmiş olan çocuklarda ortaya, çıkan depresyon belirtileriyle birlikte ya da tek başına görülen belirtiler, tanıyı zorlaştırır. Bu tür belirtilerin başında anne-babanın öleceğinden korkma, okul kaygısı bulunabilir. Böyle durumlarda çocuk annesinden ayrılmayı istemez. Ona sıkıca sarılır. Zarar verileceği korkusu yaşar. (Köknel, 1992:160-162)

Depresyonda olan çocuk ve gençlerin %40 ile %70 i bir başka bozukluk daha göstermektedir. Bunların %20 si ile %50 sinin iki veya daha fazla bozukluk gösterdikleri tahmin edilmektedir. En sık görülen bozuklukların içinde davranış bozuklukları sayılabilir. (Cicchetti ve Toth, 1999:105-112)

Çocuk depresyona girdiğinde hüzünlü bir duruş, alışılmış faaliyetlerde azalma, diğerlerinden saklanma ihtiyacı hissetme, değersizlik duygusu, suçluluk duygusu, yeme, uyuma, konsantre olmada güçlük, karar vermede güçlük, düşünme ilgili güçlükler, bellek ile ilgili güçlükler, cinsi alışkanlıklarda değişiklik, intihar yada başkasını öldürme düşünceleri, fiziksel enerjide değişim, okul başarısında gerileme, sosyal faaliyetlerden uzaklaşma durumları yaşayabilmektedir. (Beersen, <http://...divorce.htm>)

Çocuklar erişkinlerden farklı olarak hislerini tarif edemezler. Bu da çocukların kendilerini ortaya koyamamalarına neden olmaktadır. Çocuk yaşadığı depresyonunu okuldan ve ders başarısından uzaklaşarak, ellerini ovuşturarak, giysileriyle oyalanarak, çılgılık atarak, nedensiz korku ve endişeler yaşayarak, ağrı ve acılardan şikayetle de belli edebilmektedir. (Kuzmich, http://... eclipteen_htm)

Depresyonda olan çocuklar, üzgün görümlü, ağlamaklı, ağır hareket eden, sıkılmış ve sıkın bir sesle umutsuzca konuşan, kendilerini mutsuz olarak değerlendiren çocuklardır. Okul başarısında düşme, konsantrasyon güçlüğü, baş ve karın ağrısı gibi somatik şikayetler belirgindir. (Umurtak, http://...cocuk_depresyon.html)

Depresyon için temel kriterler;uyku değişikliği, yeme alışkanlığındaki değişiklik ve konsantrasyon değişikliğidir. (Feiffer, <http://... child.htm>)

4- Boşanmanın Depresyon Üzerindeki Olası Etkisi

Çocuklar, yaşamlarında önemli yeri olan kişileri ölüm ya da ayılık ile yitirdiklerinde ve düzeltici destek sistemleri de yetersizse, depresyon belirtilerini gösterirler. (Seher, <http://... cocukdepresyon.html>)

Çocuklarda görülen depresyon, yetişkin hastalarda görülen depresyona göre tedaviye daha dirençlidir. İlaç tedavisi ile iyileşen gençlerin %39 unun ilk bir yıl içinde tekrar depresyona girdiği gözlenmektedir. Bu hastaların yarısında da ilk altı ay içinde hastalık tekrarlanmaktadır. Çocukta depresyon geçirme olasılığını arttıran özelliklerden biri de anne-babanın ayrılmalarıdır. (Martin ve Cohen, 2000:1549-1551)

Anne-babaları arasında duygularını dengelemeye ve her ikisine karşı makul davranmaya çalışan; annesinin yanında ona uygun olmaya çalışan çocuklarda depresyon belirtileri daha sık görülmektedir. (Ekşi, 1990:146)

Boşanmaların en çok çocuğu etkilediği bir gerçektir. Fakat her çocuk boşanmadan aynı derecede etkilenmez. Bazı araştırmacılara göre, buna neden olan etmenlerden biri de

boşanma zamanının hangi mevsimde olduğudur. Kışın mat günleri, gündüzlerin kısa olması, oyun alanlarının sınırlanması gibi etmenlerden dolayı soğuk mevsimlerde yaşanan boşanmalarda çocuklar daha kolay depresyona girmektedirler. (Kuzmich, <http://... adults-php33>)

“Eşlerin birlikte yaşayıp yaşamamaları” ile “ Çocukların sosyalleşme düzeyleri” arasında $p < 0.05$ düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Birlikte yaşayan eşlerin çocuklarının sosyalleşme öncesindeki saldırganlık puan ortalamaları ($\bar{X} = 30,37$), ayrı yaşayan eşlerin çocuklarının saldırganlık puan ortalamalarından ($\bar{X} = 27,66$) daha yüksektir. Yine, ayrı yaşayan eşlerin çocuklarının, saldırganlık bunalımı, yalıtılmış saldırganlık, kendine yönelik saldırganlık ve antisosyal saldırganlık puan ortalamaları, birlikte yaşayan eşlerin çocuklarının puan ortalamalarından daha yüksektir. (Masalcı, 2001:74-75)

Anne-babaları boşanmış çocuklar arkadaşlarıyla, büyükleriyle oyunlarında daha çok endişe, depresyon ve duygusuzluğu aynı anda gösterebilirler. 9-12 yaşlarındaki çocuklar boşanmayı anlamak için denemeler yaparlar. Yaşadıkları duyguları yönlendirmek için çeşitli oyunlarda içinde buldukları duygu durumunu yansıtacak şekilde davranırlar. (Amato ve Keith, <http://... int999E.html>)

Boşanmış aileden gelen çocuklar genelde depresif yapıdadırlar. Hayatla daha az barışık yaşarlar. Sağlıkları da bu sonuçlara paralel olarak daha bozuktur. (Verlag, <http://... child.htm>)

5- Depresyonun Okul Başarısına Etkisi

Ayrılık gerçekleşince zararı en çok çocuklar görür. Bir yandan sevgi ve bağlılık diğer yandan öfke ve düşmanlık duyguları çocuğu içsel çatışmalara sürükler, bocalatır, bunalma iter. Bu şartlarda çocukların okul başarılarının düşmesinden daha doğal bir durum yoktur. (Semerkand, <http://... aile.html>)

Çocuğun okul başarısını etkileyen en önemli etmenlerden biri, çocuğun duygusal yaşantısıdır. Duygusal yaşantının temel kaynağı ailedir. Çocuğun duygusal yaşantısı, aile

ortamının bir görüntüsüdür. Ailenin sosyal ve moral durumları, çocuğun duygusal gelişimini etkiler. Yine, bozulmuş aile durumları, çocuğun duygusal gelişimini de etkiler. Bu da onun davranışlarının bozulmasına ve çevre tarafından itilmesine neden olur. Çocuğun kişiliği zedelenir. Bunun sonucunda da kendini başarısız olarak algılayan çocuğun zeka verimliliği azalır. Okul başarısı düşer. (Gündüz, 1974:55-60)

Duygusal yönden, okul başarısızlığında, çocuğu en çok etkileyen annedir. Bu anneler çocuklardan çok şey isterler ama çocuklarına çok az sevgi, saygı, yakınlık ve anlayış verirler. Bu nedenler yüzünden çocukları çekingen, bağımlı, korkak ya da tam tersi kızgın, atak ve kıskanç olurlar. Bu duygusal bozukluklar da çocuğun başarısını düşürür. (Gündüz, 1992:55)

KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

I. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Çelikoğlu (1997)'nin ilköğretim okulunda okuyan 9-13 yaşları arasındaki toplam 100 çocuğa uyguladığı test sonuçlarına göre, boşanma, çocukların benlik saygısı üzerinde olumsuz bir etki yaratmamaktadır. (Çelikoğlu, 1997:5)

Yanbastı (1971), yetiştirme yurtlarında yaşayan 8-11 yaşları arasında ilköğretime devam eden 60 kız çocuğu ve anne-babaları ile birlikte yaşayan 60 kız çocuğunu okul başarısı, yetenek ve uyum açısından karşılaştırmıştır. Aile yoksunluğu çeken çocuklar, geçmiş, gelecek, benlik, anne, baba, ev hayatı, arkadaş, otorite, korku, suçluluk ve okul ile ilgili alanların hepsinde, daha problemlili görülmüştür.

Kaynaroğlu (1984)'nin 150 boşanmış ve 150 boşanmamış (tam aile) çocukları üzerinde yaptığı çalışmada, boşanmadan bu yana geçen süre üzerinde durulmuştur. Araştırmada Uyumsal Davranış Skalası ile, çocukların bağımsız faaliyet gösterebilme, fiziksel gelişim, dil gelişimi, sayı ve zaman, ev işleri, kendi kendini idare edebilme, sorumluluk ve toplumsallaşma gibi davranışları ölçülmüştür. Her iki grup karşılaştırıldığında boşanmış aile çocuklarının düşük puan aldıkları saptanmıştır.

Karaoğlu (1997) tarafından Sivas ili merkez ilçelerinde yapılan çalışma sonucunda ailesi boşanmış çocukların büyük bölümünün (%86) mutsuz olduğu saptanmıştır. Ayrıca bu çocuklarda sigara, alkol ve madde kullanımının yanı sıra intihara teşebbüs edildiği de saptanmıştır. (Karaoğlu, 1997:118)

Sarper'e (2001) göre aile, hem çocuğun kişilik gelişimi için hem de çocuğun ruh ve beden sağlığı için büyük önem taşır. Çocuğun sağlıklı aile ilişkilerinden mahrum kalması onun duygusal gelişimini etkilediği gibi bedensel ve zihinsel gelişimini de olumsuz etkiler.

Büküşoğlu (2000) tarafından 6-11 yaşları arasında bulunan toplam 70 öğrenci üzerinde Davranış Değerlendirme Ölçeği, SCL-90-R ve Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanarak bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre sağlıklı aile ortamlarının

büyük çoğunluğunda çocuklarda okul fobisi gelişmektedir. Bu çocuklar okula karşı sorumsuz davranışlar içine girebilmektedirler.

Kabasakal (2001), uyum sorunu olan çocukların ailelerinde sağlıklı aile işlevlerinin, uyum sorunu olmayan çocukların ailelerinde sağlıklı aile işlevlerinin olduğunu çalışmasında vurgulamaktadır. (Kabasakal, 2001:53)

Solmaz (2002) tarafından ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırma sonuçlarına göre ise, öğrencinin okulda başarılı olabilmesi için huzurlu bir aile ortamının olması %88 ile ilk sırada yer almaktadır. Aile içinde yaşanan çatışmalar okul başarısını düşürmektedir. (Solmaz, 2002:45-47)

Avcı (1997) tarafından İzmir ilinde Anadolu Liselerine hazırlanan toplam 500 öğrenci üzerinde likert tipi ölçek kullanılarak bir çalışma yapılmıştır. Çalışma sonucuna göre, Çocukların okul başarılarının artmasında anne ve babaların eğitim düzeylerinin yanı sıra çocukların kendileriyle ve dersleriyle ilgilenilmesi, çocukların öğretmenleriyle iletişim kurulması, aile ortamı içinde çocuğa örnek olunması ve çocukların strese sokulmadan okul başarısı konusunda desteklenmeleri, onların okul başarılarını arttırmaktadır. (Avcı, 1997:100-101)

Tüzün (1993) tarafından yapılan çalışma sonucuna göre, okul çağı çocuklarında yaş arttıkça depresyon ölçeği toplam puanının arttığı saptanmıştır. (Tüzün, 1993:51)

Albayrak (1995) tarafından yapılan çalışmada da, sınav kaygısı, okul başarısı ve zeka arasındaki ilişkiler ve bunların cinsiyete göre nasıl değiştiği 60 kişilik bir ortaokul örneklemini üzerinde incelenmiştir. Bulgular sınav kaygısı-okul başarısı ilişkisini araştırırken zeka ve cinsiyeti göz önüne almanın önemini göstermiştir. Sınav kaygısı-okul başarısı arasındaki ilişki yalnızca normal zekadaki kız öğrenciler için anlamlı bulunmuştur.

Erim (2001) tarafından Beck Depresyon Ölçeği kullanılarak yapılan çalışmada kızların erkeklere göre daha depresif ve daha düşük benlik saygısına sahip oldukları saptanmıştır. (Erim, 2001:93)

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu'nda bir grup araştırmacı anne ya da babadan sadece birinin olduğu ailelerin yaşam şartları, çocuk yetiştirme koşulları ve çocukların okul başarıları konusunda yaptıkları çalışmada, kızlarda daha fazla içe kapanma ve inatçılık olduğunu, erkeklerde alt ıslatma ve kızlarda görülmeyen saldırganlığın gözlemlendiğini, her iki cinsin okul başarısının olumsuz etkilendiğini rapor etmişlerdir. (Karataş ve ark. 1997)

Türkbay (2002) tarafından belirtildiği üzere, ayrılık kaygısı bozukluğu olan çocukların ailelerinin çocuk ve ergen ruh sağlığı bölümlerine en sık başvuru nedeni %75 ile okul reddidir. Ayrılık kaygısı bozukluğu olan erkek çocuklarda okul reddi kız çocuklarına oranla daha sık bulunmuştur. Araştırma grubundaki çocukların 4-18 yaş Çocuk ve Ergenler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğindeki sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon, içe yönelim ve toplam sorun puanları kontrol grubuna oranla anlamlı derecede yüksek olarak saptanmıştır. (Türkbay, <http://...tezl.htm>)

II. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Mack'ın (2001) yaptığı karşılaştırmalı çalışmalardan elde ettiği sonuca göre, anne-babası boşanmış çocukların ileriki yıllarda yaşayacağı aile problemleri, böyle bir deneyim yaşamamış çocuklara oranla çok daha fazla olacaktır. (Mack, 2001:419)

Videon (2002), tarafından gençler ve çocuklar üzerinde yapılmış araştırmaların istatistiği çıkarıldığında, anne-babanın ayrılmasından önce aile içindeki kişiler arası ilişkiler önemlidir. Bu araştırma sonucuna göre çocukların refahı için anne-babanın çocuklarına daha fazla ilgi göstermesi, çocuğun, şartların değişmiş olmasına karşın sağlıklı kalması için gereklidir. (Videon, 2002:489)

Long ve arkadaşları (1978) tarafından yapılan çalışmada 11-13 yaşlarındaki çocukların bilişsel ve sosyal yeterliliği hem çocukların kendileri tarafından hem de öğretmenleri tarafından değerlendirilmiştir. Sonuçta eşler arasındaki çatışma ile çocukların algıladıkları bilişsel ve sosyal yeterlikleri arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur. Eşler arasındaki çatışmanın yüksek olduğu durumlarda öğretmenler tarafından

değerlendirilen bilişsel ve sosyal yeterliliğin düşük olduğu bulunmuştur. (Long ve arkadaşları, 1978:467-469)

Kurdek ve Sinclair (1988) 96 erkek ve 123 kız öğrenciyi incelemişler ve üç soruya cevap aramışlardır.

- 1- Okul başarısı ve okul davranışları öğrencilerin geldikleri aile yapısına göre farklılık gösteriyor mu?
- 2- Aile yapısı, cinsiyet ve aile çevresi ile ilgili faktörler, çocuğun okul başarısını ve okul davranışlarını ne ölçüde etkiler?
- 3- Öz babasından ayrı yaşayan çocuklar için, okul başarısında ve okul davranışlarında babanın olmayışının etkisi nedir?

Çalışmanın sonucunda annenin yanında yaşayan ve üvey babanın olduğu ailelerde öz baba ile ilişki kurmanın okul başarısı üzerinde etki yaratmadığı bulunmuştur. (Kurdek ve Sinclair, 1988:90-94)

Svanum ve McLaughlin (1982) 6-11 yaşlarında 5493 parçalanmış aileden gelen 6109 çocuğu incelemişlerdir. Sonuç olarak; babasız beyaz çocukların zeka testi sonuçlarını anlamlı derecede düşük, babasız zenci çocukların ise düşük performans gösterdikleri bulunmuştur. (Svanum ve McLaughlin, 1982:136-143)

Sheton (1969), yarısı sadece anne ya da babayla yaşayan (birinci grup), yarısı da anne ve baba ile birlikte yaşayan (ikinci grup) ailelerden gelen toplam 162 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmada; birinci gruptan gelen erkek çocukların okul başarılarının ikinci gruptan gelen erkek çocuklara oranla daha düşük olduğunu, fakat kızlarda anlamlı bir farklılığın olmadığını bulmuştur. (Shelton, 1969:2535-2536)

Astone ve Mc Lanahan (1991)'a göre üvey ailedeki çocuklar, eğitim yaşamlarında başarılı olabilmek için tam ailedeki çocuklardan daha az teşvik görürler. Tek eşli ailelerde yaşamak liseye devam edemeyen çocuklar için risk olmuş ve eğitime üst okulda devam etme olasılığı daha da düşmüştür. (Holland, 1994)

Lauman-Billings ve Emery (2000), anne-babası boşanmış çocuklarla yapılan görüşmeler sonrasında, onların boşanmayı kabul ettiklerini, ancak bazı psikolojik semptomlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu semptomlara neden olan da anne-babanın

olumsuz iletişimleri ve babalarıyla iletişim sıklığı olarak belirtilmiştir. (Lauman-Billings ve Emery, 2000:671-687)

Ronald ve arkadaşları (1999), tarafından anne babası boşanmış 206 ve anne babası boşanmamış 328 çocuk üzerinde yapılmış farklı bir çalışma göstermiştir ki; anne ve babanın annelik ve babalık görevlerine bağlılıkları çocukların dışsal problemleri ile ters orantılıdır. Anne babanın görevlerini yerine getirememeleri yaşanabilecek sorunları arttırmaktadır. Boşanma kız çocuğunun depresyon riskini yükseltir. Çünkü, anneliğinin kalitesinde azalma olan anne, depresyonda olacağından dolayı kızını olumsuz etkilemektedir. Erkek çocuklarda da depresyon olma riski, anne babası beraber yaşayan erkek çocuklara oranla daha fazladır. (Ronald ve arkadaşları, 1999:1020)

Lussier (2002), tarafından kız ve erkek 155 çocuk üzerinde yapılan çalışmada, çocukların ruhsal sağlığı üzerinde büyükanne ve büyükbaba ilişkilerinin de önemli olduğu saptanmıştır. (Lussier, 2002:363-376)

Spigelman'ların yaptığı çalışmada anne-babası boşanmış bir grup İsviçreli çocuk üzerinde durulmuştur. Rorschach testi yaşları 10-12 arasında olan 90 okul çocuğunu kapsayan klinik olmayan bir model üzerinde uygulanmıştır. Anne-babası boşanmış çocuklar testte daha sabit beden sınırlarına (daha yüksek engel ve daha düşük etki gibi) sahip olduğu bulunmuştur. Çocuğun velayeti, üzerinde olmayan babayla ilişkisi kız çocuklarında değil, ancak erkek çocuklarında sorun yaratmaktadır. Çocuğun yaşadığı sorunların ailenin dağılmasından yıllar sonra bile devam ettiği ortaya çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki boşanmanın etkileri uzun dönemlidir. (Spigelman ve Spigelman, 1991:96)

Zill (1993), Amerika'da ulusal istatistik verilerine göre yaptığı çalışmada, boşanmaların etkilerini aza indirmenin yöntemlerinden birinin de ikinci evlilikler olduğunu belirtmektedir. Bunun için tek şart, ikinci evliliğin çocuk küçük yaşlarda iken olmasıdır. (Zill, 1993:91-103)

Marmorstein ve Lacono'nun yaptığı çalışmaya göre, depresyon ve davranış bozuklukları çocuklarda, beklenenden daha çok bir arada bulunmaktadır. Ayrıca, bu çocuklarda madde bağımlılığına daha sık rastlanmaktadır. (Marmorstein ve Lacono, 2002:225)

Sweeting ve West'in yaptığı çalışma 8, 11, 13, 15 yaşlarındaki çocuklar üzerinde anket tekniği kullanılarak yapılmıştır. Sağlık problemlerinin genellikle 11 yaşında yüksek seviyelerde kendini gösterdiği görülmüştür. Depresyon ve keyifsizlik semptomları ile hastalığın sınırı, kendi sağlığını değerlendirmede zayıflık, baş ağrıları ve dönmeleri, mide problemleri ile ilgili artışlar şeklindedir ve kızlarda erkeklerden daha çok olmaktadır. (Sweeting ve West, 2003:31)

Richardson ve Rosen (1999) tarafından yapılan çalışma sonucunda boşanmanın ardından çocukların yalnız kalma ve saldırganlık davranışları gösterdikleri saptanmıştır. Richardson ve Rosen, bunun nedeni olarak çocukların içsel desteğe sahip olmamalarını göstermişlerdir. (Richardson ve Rosen, 1999:21)

Çin'de yapılan bir çalışmada, anne-babası boşanmış ve boşanmamış 8-14 yaşlarındaki 348 çocuk üzerinde Achenbah regresyon analizi uygulanmıştır. Uygulama sonucuna göre; boşanmış ailelerin çocuklarında daha yüksek seviyede takıntı ve depresyon gözlenmiştir. Bu çocukların anneleri ve öğretmenleri, onları daha çok problemlili davranışlara sahip olarak değerlendirmiştir. Anne ile ilgili yüksek depresyon düzeyinin üzerindeki cinsiyet etkilerinin, bu olumsuzluklarla bağlantılı olduğu tahmin edilmektedir. (Dong ve arkadaşları, 2002: 101)

Mailer ve Lochman (2000), tarafından yapılan çalışma sonucuna göre 17 yaşından önce ailesinde boşanma gerçekleşmiş erkek çocuklar başkalarıyla daha az olumlu ilişkiler kurmuşlar, daha az kendilerini kabul ettirebilmişler, daha düşük çevresel idareye ve daha yüksek depresyona sahip olmuşlardır. Anne babanın boşanması ile birlikte hem erkeklerde hem de kız çocuklarda daha yüksek seviyede fiziksel rahatsızlık olduğu tahmin edilmektedir. Erkekler kızlardan daha büyük yük altındadırlar. (Mailer ve Lochman, 2000:183)

Amato (2001), tarafından Amerika'da son on yılda yapılan çalışmaların genel bir analizine göre, anne-babası boşanmış çocukların okul başarı ölçülerinde, olumlu davranışlarında, psikolojik sağlıklarında, kendilerini anlama ve sosyal ilişkilerinde belirgin bir azalma olduğu saptanmıştır. (Amato, 2001:355-370) 17

Columbus ve Yangmin (2002), tarafından Amerika'da 10000 çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre çocukların boşanma öncesi ve sonrasındaki bir yıl çok önemlidir. Çocuklar her iki dönemde de benzer tepkiler vermektedirler. Bu nedenle boşanma öncesinde çocuğun tepkileri kontrol edilirse boşanma sonrasında daha az sorun yaşanabilir. (Columbus ve Yangmin, <http://... childdiv.htm>)

Frieman (1997) tarafından yapılan bir başka çalışmada, boşanmaların çocuklar üzerindeki psikolojik etkileri ve okul başarılarını nasıl etkilediği test ve gözlem yöntemleriyle incelenmiştir. Frieman'a göre çocukların, boşanma olayına karşı geliştirdikleri savunmaları okul başarılarına da yansımaktadır. (Frieman, 1997:23)

Sun ve Li (2001), tarafından anne-babası boşanmış çocuklar üzerinde anket uygulamasıyla yapılan çalışmada, hem erkek çocukların hem de kız çocukların, boşanmamış aileye sahip çocuklara oranla daha az olumlu şeyler yaptıkları saptanmıştır. Ailesi boşanmış çocukların okul başarısına bakıldığında bu çocukların boşanma olayı öncesinde de kötü okul başarısına sahip oldukları saptanmıştır. Kız ve erkek öğrenciler arasında okul başarısızlığı yönünden bir fark bulunmamıştır. (Sun ve Li, 2001:21-34)

Rodgers ve Rose (2002) tarafından anne ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların, okul ilgisini test etmek için içlerinde 7. sınıf öğrencilerinin de bulunduğu 2011 öğrenci üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışma sonunda her iki kesimden olan çocukların aynı ilgi kabiliyetlerine sahip oldukları saptanmıştır. (Rodgers ve Rose, 2002:1024)

Çocuk Depresyon Envanteri uygulanan, özel okula giden 105 çocuk üzerinde yapılan çalışmanın sonuçlarına göre anne-babası ayrılmış çocuklarda gözle görülür bir şekilde okul performansında düşüş, daha fazla yardım alma ihtiyacı ve olumsuz şartlar altındayken daha fazla okuldan kaçış saptanmıştır. (Mattison, 1990:169-174)

Layne ve arkadaşları (2003), Amerika'da Latin kökenli öğrencilerin okul başarılarının tespiti için 3. Sınıftan 8. Sınıfa kadar 198 öğrenci üzerinde, depresyonla ilişkili boşanma gibi travmatik olayların etkisini incelemişlerdir. Bu öğrenciler ile terapi grupları oluşturulmuştur. Buna ek olarak aile eğitimi de yapılmıştır. 3 ay süren çalışma sonrasında boşanma gibi bir travma sonrasında depresif semptomlarda önemli derecede azalma olmuştur. Okul klinik uzmanları, eğitimciler ve araştırmacıların işbirliği yaptığı bu çalışma sırasında ve sonrasında

zihinsel sağlık problemlerinde önemli bir azalma olmuştur. Bu öğrenciler okul arkadaş gruplarına tekrar geri dönmüş ve ders başarılarını arttırmışlardır. (Layne ve arkadaşları, 2003:319)

Roseby ve Deutsch (1985), anne-baba ayrılığı yaşamış 9-11 yaşlarındaki 57 çocuk üzerinde Çocuk Depresyon Ölçeği ve Devereux Elementary School Behavior Rating Scala'sını uygulamışlardır. Sonuçlar göstermiştir ki depresyonda olan çocukların okul yaşantılarında sorunlar vardır. Sonuçlar göstermiştir ki anne ve babayla birlikte olma periyotları; ölçülebilir hissel ve davranışsal değişimleri üretmek için gerekli olabilir. (Roseby ve Deutsch, 1985:55)

Dubow ve arkadaşları anne-baba ayrılığı yaşamış 4. sınıf (N=92) öğrencileri ile başarı çalışması yapmışlardır. Çalışma 5 ay sürmüş ve çalışma sonrasında bu çocukların okula uyumlarında, arkadaş ilişkilerinde ve sınıflarındaki etkinliklerinde önemli olumlu artışlar gerçekleştirilmiştir. (Dubow, 1993:428)

Princeton Üniversitesi'nde sosyolog olan Sara McLanahan tarafından yapılan çalışma göstermiştir ki anne-babaları ayrılmış çocukların okulu terk etme ihtimalleri anne-babaları birlikte olan çocuklara oranla daha yüksektir. (McLanahan, 1993:326)

Ayrıca ilginç bir şekilde yapılan çalışmalar sonuç olarak, boşanmış aileden gelen bütün çocukların zorluklara karşı deneyim gibi bir avantaja sahip olduklarını göstermiştir. Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocukları arasında farklılıktan daha çok benzerlikler vardır. (Hughes, [http:// ... mv43-12S_PDF](http://...mv43-12S_PDF))

Kelly (1970)adlı araştırmacı bir çalışmada ; yaşları 10 ila 14 arasında değişen toplam 108 öğrenciyi incelemiştir. Çocuklardan 18'i kurumlarda kalan, 20'si boşanmış ailelerden gelen, 16'sı anne-babası ölmüş ailelerden gelen, 54'ü ise anne ve babası sağ olan ailelerden gelen çocuklardır. Coopersmith'in Benlik Saygısı Ölçeğinin uygulandığı bu çalışmada anne-babası sağ çocuklar ile anne-babası ölmüş ya da boşanmış ailelerden gelen çocukların Benlik Kavramı Ölçeğinden aldıkları puanlar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı; ancak kurumlarda kalan çocukların puanlarının, parçalanmamış ailelerden gelen çocukların puanlarına oranla anlamlı derecede düşük bulunduğu saptanmıştır. (Kelly, 1975:30-48)

Yine, Amato'ya (1986) göre, eşler arasındaki çatışma arttıkça 8-9 yaşlarındaki çocukların benlik saygıları düşmektedir.(Amato, 1986:403-410)

Yapılan araştırmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, boşanmaların tüm çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu görülebilmektedir. Bu olumsuz etkiler çocuğun ruhsal sağlığı ve okul başarısı üzerinde yoğunlaşabilmektedir. Boşanma sonrasında çocuklar huzursuzluk, tedirginlik, söz dinlememe, karşı gelme ve depresyon gibi ruhsal ve davranışsal sorunlar yaşanabilmektedir. Çocukların bu durumları, onların okul hayatlarına yansiyabilmekte, buna bağlı olarak da ders başarıları düşebilmektedir. Yapılmış araştırmalar incelendiğinde, kız ve erkek çocukların boşanmadan etkilenme düzeylerinin farklı olduğunu, bu farklılığın okul başarısına da yansıdığını saptayan çalışmalar olduğu gibi, bunun tersi olarak cinsler arasında farklılığın olmadığını belirten çalışmalar da bulunmuştur.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bunlara ait geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları, verilerin analizinde kullanılan istatistik teknik ile ilgili bilgiler verilmiştir.

A- ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma, anne-babaları boşanmış ve boşanmamış çocukların, çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak depresyon düzeylerini ve bunun okul başarılarına nasıl etki ettiğini saptamaya yönelik betimsel bir çalışma niteliğindedir.

B- EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, 2002-2003 eğitim- öğretim yılı İzmir il merkezinde bulunan devlet ilköğretim okullarının 3. 4. 5. 6. ve 7. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Evrenin tümünü örneklem olarak almak, araştırma koşulları açısından olanaksız olduğundan “Oranlı Küme Yöntemi” ile örneklem oluşturulmaya çalışılmıştır. İlk olarak Konak (N=120.000), Karşıyaka (N= 60.500), Buca (N= 48.200) ve Bornova (N= 56.600) ilçelerinde okuyan toplam öğrenci sayısı (N= 285.300) tespit edilmiştir. Daha sonra her ilçede bu sayıların yüzde onu (%10) ve bu sayıları karşılayacak ilköğretim okulları tespit edilmiştir. Tespit edilen ilköğretim okullarının sayısı çok olduğu için bu okullar arasından “Rastgele Yöntemi” ile Konak İlçesi’nden 3, Karşıyaka İlçesi’nden 2, Buca İlçesi’nden 2 ve Bornova İlçesi’nden 2 okul seçilmiştir

Araştırmanın örneklemini Buca, Bornova, Karşıyaka ve Konak ilçelerinden seçilmiş, toplam 9 ilköğretim okulunda okuyan 9-13 yaş grubundaki 131 kız, 113 erkek toplam 244 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan ilköğretim okullarındaki öğrencilere, okul idaresi, rehberlik servisi ve sınıf öğretmenleri ile iletişim kurularak ulaşılmıştır. Örnekleme oluşturan okullar, öğrenci sayıları ve aile yapıları Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1:

İzmir İli Konak, Karşıyaka, Buca ve Bornova Merkez İlçelerinde Örnekleme Alınan İlköğretim Okulları ve Bu Okullarda Okuyan Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış (Tam Aile) Kız ve Erkek Çocukların Sayıları

OKULUN ADI	AİLE YAPISI				TOPLAM
	BOŞANMIŞ		TAM		
	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	N
	N	N	N	N	
ALİ AKATLAR İ.Ö.O.	15	10	15	10	50
PİRİ REİS İ.Ö.O.	7	6	7	6	26
KONAK GAZİ İ.Ö.O.	5	1	5	1	12
OSMAN GAZİ İ.Ö.O.	7	7	7	7	28
BUCA GAZİ İ.Ö.O.	6	5	11	10	32
OKUTAN İ.Ö.O.	3	9	3	9	24
ÇAKABEY İ.Ö.O.	5	7	5	7	24
KARŞIYAKA İ.Ö.O.	5	7	5	7	24
HATİCE HANIM İ.Ö.O.	10	2	10	2	24
TOPLAM	63	54	68	59	244

C- VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği (ÇDÖ)

Bu ölçeğin orijinal adı "Children's Depression Inventory (CDI)"dir. Kovacs (1981) tarafından çocuklardaki depresyon düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilen bir ölçektir. Toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Her maddede çocuğun son iki haftasını değerlendireceği ve aralarında seçim yapacağı üç cümle bulunmaktadır. Çocuk kendine en uygun cümleyi işaretler. Verilen cevaplara 0 ile 2 arasında puanlar verilir. Bunların toplanmasıyla

depresyon puanı elde edilir. Puanın yüksek oluşu depresyon düzeyini ya da şiddetinin yüksekliğini gösterir. Kesim noktası 19'dur.

1.1. ÇDÖ'nün Güvenirlilik Çalışmaları: Kovacs (1980) tarafından iç tutarlılık katsayısı .86 olarak bulunmuştur. Test- tekrar test güvenirliliği için 4 hafta arayla ölçek uygulanmış ve güvenirlilik .72 olarak bulunmuştur.

1.2. ÇDÖ'nün Türkiye'deki Güvenirlilik Çalışmaları: Öy (1991) tarafından test-tekrar test güvenirliliği çalışmasında değişik sosyo-ekonomik düzeyi temsil ettiği düşünülen okullar seçilmiştir. Ölçek 9-13 yaşları arasındaki 380 öğrenciye ilk uygulamadan bir hafta sonra ikinci kez uygulanmış ve test-tekrar test güvenirliliği .80 olarak bulunmuştur.

1.3. ÇDÖ'nün Geçerlilik Çalışmaları: Doerfler ve arkadaşlarının çalışmasında, 4.-12. Sınıftaki 1207 çocuğa CDI'la birlikte 5 ayrı ölçek uygulanmıştır. Bunlar; "Center for Epidemiological Studies Depression Scale/CES-D", "Children's Manifest Anxiety Scale-Revised", "Nowick-Strickland Locus of Control Scale", "Self-Appraisal Inventory", "Perceived Competence Scale"dir. Ayrıca öğretmenler ve anne-babalar her öğrenci için davranış değerlendirme ölçekleri doldürmüşlardır.

Kendini değerlendirme, öğretmen ve anna-baba değerlendirmeleri arasında yüksek korelasyon bulunmuştur. İki depresyon ölçeği arasındaki (CDI VE CES-D) ilişki, orta derecededir ($r = .58$). CDI ve CES-D'nin kaygı ölçeği ile olan korelasyonları benzer veya daha yüksek bulunmuştur ($r = .63$ ve $r = .52$). Ayrıca, kendine yeterlik (self-competence), kendilik kavramı (self-concept) ve kontrol odağının (locus of control), CDI ve CES-D ile arasında düşük-orta dereceli negatif korelasyonlar olduğu bulunmuştur ($r = -.29$ ve $r = -.61$).

1.4. ÇDÖ'nün Türkiye'deki Geçerlilik çalışmaları: Türkiye'deki geçerlilik çalışmalarında "ÇDÖ" puanları ile "Çocukluk Depresyonu Derecelendirme Ölçeği" puanları arasındaki korelasyon .61 olarak bulunmuştur. 59öğrenciyle DSM-III tanı ölçütleri kullanılarak, depresyon tanısı alan, ancak ölçeğe göre depresyon tanısı almayanların oranı, %66.67, klinik olarak depresyon tanısı almayan ancak ölçeğe göre depresyon tanısı alanların oranı %12.50, ölçeğin doğru tanı koyma oranı ise %84.75 olarak bildirilmiştir.

2. Kişisel Bilgi Toplama Formu

Araştırmaya katılan öğrencilere ait kişisel bilgileri elde etmek amacıyla veliler tarafından doldurulmak üzere hazırlanan bilgi toplama formunda 17 madde bulunmaktadır. Araştırmanın aynı zamanda bağımsız değişkenleri olarak kabul edilen maddeler; formu doldurmanın kim olduğu, eğitim durumu, mesleği, çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası, kardeşlerin nerede olduğu, boşanma süresi, çocuğun ayrılan anne yada babasını görme sıklığı, ihtiyaçlarını kimin karşıladığı, çocukla kimin ilgilendiği, anne ya da babanın başkasıyla beraberliği, çocuğun okul başarısı, boşanma kararını çocuğun ne zaman öğrendiği, kimden öğrendiği, çocuğun kendini sorumlu tutup tutmadığı ve anne-babanın birbirleri aleyhinde konuşup konuşmadığı hakkındadır.

D- VERİLERİN TOPLANMASI

Boşanmış aileye sahip çocukların tespiti, örnekleme alınan okullardaki sınıf öğretmenleri ve rehberlik servisi kayıtlarına başvurularak yapılmıştır.

Veliler tarafından doldurulması gereken kişisel bilgi formu, kapalı zarf içinde velilere ulaştırılmış ve aynı yöntemle geri alınmıştır.

Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği (ÇDÖ) araştırmacı tarafından, çocukların okullarına gidilerek orada uygulanmıştır. Uygulama sırasında öğrencilere böyle bir çalışmanın hangi amaçla yapıldığı anlatılmıştır. Uygulama için zaman sınırlaması konmamıştır. Ancak ölçek soruları öğrenciler tarafından en geç yarım saat içerisinde yanıtlanmıştır. Ölçeğin doldurulması ile ilgili yönerge, formun baş kısmında nasıl yanıtlanacağına ilişkin bilgi olduğu için verilmemiştir.

Çocukların okul başarıları ile ilgili bilgiler okul idaresinden alınmıştır.

Araştırma ile ilgili veriler toplandıktan sonra, kontrol edilmiş hatalı ya da yaşı tutmayan öğrenciler tarafından doldurulmuş olan ölçekler değerlendirmeye alınmamıştır.

E- VERİLERİN ÇÖZÜMÜ

Araştırma örneğine giren deneklerle ilgili ölçümler tamamlandıktan sonra Bilgi Toplama Formları ve Çocuk Depresyon Ölçeği (ÇDÖ) araştırmacı tarafından teker teker kontrol edilmiş, veriler kod yönergesine göre kodlandıktan sonra değerlendirmeler bilgisayar ortamında yapılmıştır. Kişisel bilgi verileri ÇDÖ'den alınan sonuçlar SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programında ölçme değerlendirme uzmanı tarafından analiz edilmiştir. Değişkenlerin kişisel bilgi formuyla ele alınan değişkenler açısından istatistiksel anlamda farklılaşıp farklılaşmadığı uygun testlerde t testi, korelasyon ve varyans analizi ile belirlenmiş, ayrıca Tukey, scheffe ve LSD ileri analiz teknikleri kullanılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, verilerin istatistiksel analiz sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Bulgular çalışmanın temel problemine ve alt problemlerine yanıt verecek şekilde üç kısım halinde ele alınmaktadır. Bu kısımlarda:

- A) Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerine ilişkin bulgular
- B) Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların okul başarılarına ilişkin bulgular
- C) Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyi ve okul başarılarının ilişkilendirilmesine yönelik bulgular.

A- ANNE-BABALARI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN DEPRESYON DÜZEYLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde anne-babası boşanmış ve boşanmamış (tam aile) 9-13 yaşlarındaki çocukların “Çocuk Depresyon Ölçeği” ile belirlenen depresyon düzeyleri “Kişisel Bilgi Formu”nda belirlenen bağımsız değişkenlere göre sunulmaktadır.

Öğrencilerin depresyon düzeyleri, anne-babanın boşanmış ya da boşanmamış olma durumuna, anne-babanın eğitim durumuna, anne ya da babanın meslek durumuna, çocuğun cinsiyetine, doğum sırasına, kardeşlerinin nerede olduğuna, yaşına, anne-babanın boşanma süresine, çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını hangi sıklıkta gördüğüne, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada kimin yardımcı olduğuna, boşanma sonrasında çocukla kimin ilgilendiğine, anne ya da babanın bir başkası ile beraberliğine, çocuğun boşanma kararını ne zaman öğrendiğine, boşanma kararını çocuğa kimin söylediğine, çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutup tutmadığına ve anne-babasının birbirlerinin aleyhlerinde konuşup konuşmadığına göre belirtilmiş ve yorumlanmıştır.

1- Anne-Babasının Boşanmış ve Boşanmamış Olma Durumuna Göre Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Çocukların anne-babalarının boşanmış ve boşanmamış (tam aile) olma durumlarına göre depresyon düzeyleri t testi ile karşılaştırılmıştır.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, çocukların anne- babalarının boşanmış ve boşanmamış olma durumlarına göre depresyon düzeyi puanları aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Tablo 2:

Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Anne-Baba Durumu	N	\bar{X}	Ss	t	Önem Düzeyi	
Anne-Babası Boşanmış Çoc.	117	11.17	6.45	.884	.550	
Anne-Babası Boşanmamış Çoc.	127	12.25	7.52	Önemsiz		

P>.05

Çocukların anne-babalarının boşanmış ve boşanmamış olma durumlarına göre depresyon düzeylerinde istatistiksel anlamda bir farklılaşma olmasa da aritmetik ortalamalar, anne-babası boşanmış olan çocuklarda daha düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.17$) gösterirken, anne-babası boşanmamış çocuklarda daha yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 12.25$) olduğunu göstermektedir.

2- Anne-Babanın Eğitim Durumuna Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne-babalarının eğitim durumlarına bağlı olarak depresyon düzeyleri varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların, anne ya da babalarının eğitim durumlarına göre, depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, çocuk depresyon ölçeği aritmetik puanları açısından bakıldığında, anne-babası boşanmış çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 7.00$) anne veya babası lisans öğrenimi almış olanlarda görülürken, anne veya babası yüksek öğrenim görmüş olan çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 19.00$) görülmektedir. Anne-babası boşanmamış çocuklarda ise, en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 8.60$) anne veya babası lisans öğrenimi almış olanlarda görülürken, yüksek öğrenim görmüş anne veya babaların çocuklarında en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalaması ($\bar{X} = 16.85$) görülmektedir.

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuk gruplarının her ikisinde de en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalamasının yüksek öğrenim görmüş anne-babasının çocuklarında görülmesi ilgi çekicidir. Bu bize anne-baba eğitiminin çocukların okul başarısı üzerinde etkisini düşündürmektedir.

3- Anne ya da Babasının Meslek Durumuna Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne-babasının meslek durumuna göre depresyon düzeyleri varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların, anne ya da babalarının meslek durumlarına göre, çocukların depresyon düzeyi puanları aritmetik ortalamaları arasındaki fark anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik ortalama puanları açısından bakıldığında, anne-babası boşanmış işçi çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 10.02$) görülürken, anne-babası boşanmış ve emekli olmuş yetişkinlerin yanında yaşayan çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 14.00$) bulunmuştur. Anne-babası boşanmamış çocukların annesi ev hanımı olanlarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 10.28$) bulunmuşken, emekli olmuş

yetişkin yanında yaşayan çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 14.66$) bulunmuştur.

Bu bulgu bize, yine her iki grupta da emekli olmuş yetişkinlerin yanında yaşayan çocuklarda en yüksek ÇDÖ'nin olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, çocuğun anne ya da babası çalışmadığı için sürekli yanında, boşanmadan etkilenmiş bir anne ve ya baba görmesi durumunun araştırılması gerektiği düşünülebilir.

4- Çocuğun Cinsiyetine Bağlı Olarak, Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne- babası boşanmış ve boşanmamış çocukların cinsiyet durumlarına bağlı olarak depresyon düzeyleri varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların cinsiyet durumlarına göre, depresyon düzeyi puanları aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış kız çocuklarda, ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.02$) nın düşük olduğu görülürken, anne-babası boşanmış erkek çocuklarda, ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.45$) nın yüksek olduğu görülmektedir. Anne-babası boşanmamış kız çocuklarda, ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.98$) nın düşük olduğu görülürken, anne-babası boşanmamış erkek çocuklarda ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 12.57$) nın yüksek olduğu görülmektedir.

Literatür incelendiğinde de boşanmış ailelerden gelen erkek çocukların kızlardan daha çok gelişimsel bozukluk gösterdikleri ve bu problemlerin daha uzun sürdüğü saptanmıştır. Bu çalışmada da anne-babası boşanmış erkek çocuklarda ÇDÖ aritmetik ortalamaları yüksek görülmektedir. (Emeri 1982, Hetherington ve ark. 1978, Hodges ve Bloom 1984, Kurdek ve Berg 1983, Wellerstein ve Kelly 1980, aktaran Ashhan 1998)

5- Çocuğun Doğum Sırasına Bağlı Olarak, Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların doğum sırası durumlarına bağlı olarak depresyon düzeyi puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların doğum sırasına göre depresyon düzeyi puanları aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik ortalamalarına bakıldığında anne-babası boşanmış ilk çocukta en düşük aritmetik ortalama ($\bar{X} = 10.92$) görülürken, anne-babası boşanmış 4. sıradaki ve daha üst sıradaki çocukta en yüksek aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.85$) görülmektedir. Benzer şekilde anne-babası boşanmamış ilk çocukta en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.97$) görülürken, 4. ve daha üst sıradaki çocukta en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 18.75$) görülmektedir.

6- Kardeşlerin Nerede Olduklarına Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Kardeşlerin nerede olduğuna bağlı olarak anne-babası boşanmış çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizi tekniği ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış çocukların kardeşlerinin nerede olduğu durumuna göre depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

İstatistiksel anlamda bir farklılaşma olmasa da ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış çocukların kardeşi babasının yanında olan çocuklarda en düşük aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.33$) görülürken, kardeşleri başka akrabaların yanında olan çocuklarda en yüksek aritmetik ortalama ($\bar{X} = 14.07$) görülmektedir.

7- Çocuğun Yaşına Bağlı Olarak, Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeyi Puanları

Çocuğun yaşına bağlı olarak anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizi tekniği ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların, çocuğun yaşına göre depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

İstatistiksel anlamda bir farklılaşma olmasa da ÇDÖ aritmetik ortalama puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış 11 yaş grubundaki çocuklarda, en düşük aritmetik ortalama ($\bar{X} = 9.16$) bulunurken, anne-babası boşanmış 13 yaş grubu çocuklarda en yüksek aritmetik ortalama ($101=14.53$) bulunmuştur. Anne-babası boşanmamış çocuklarda ise 11 yaş grubundaki çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 10.54$) görülürken, 13 yaş grubundaki çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 13.92$) görülmektedir.

Benzer bir çalışma ile Wallerstein ve Kelly (1984) tarafından küçük çocuklarda büyük çocuklara oranla daha fazla duygusal problemlerin yaşandığının ortaya konması bizim araştırma bulgumuzun tersi bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizim toplumumuzda ergenliğe geçiş daha sıkıntılı bir dönem olarak görülmektedir.

8- Anne-Babalarının Ne Kadar Süredir Ayrı Olduklarına Bağlı Olarak Anne - Babaları Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne-babalarının ayrılık sürelerine bağlı olarak çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların, anne-babalarının ayrılık sürelerine göre, çocukların depresyon düzeyi

puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik ortalama puanları açısından bakıldığında anne-babasının boşanma süresi 6 ay olmamış çocuklarda en düşük aritmetik ortalama ($\bar{X} = 10.40$) görülürken, anne-babalarının ayrılık süresi 2-3 yıl olmuş çocuklarda en yüksek aritmetik ortalama ($\bar{X} = 13.57$) görülmektedir. Bu durum ayrılık süresinin nasıl geçtiğini araştırmamız gerektiğini düşündürebileceği gibi, çocukların ilk aylarda boşanmanın ne olduğunu tam anlamıyla kavrayamadıklarını, ama zamanla kavrayarak gerginlik, sıkıntı duyabildiklerini de akla getirebilmektedir.

9- Çocuğun, Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile test edilmiştir. Aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur. Farklılığın kaynağının tespiti için Tukey ileri analiz tekniği kullanılmıştır.

Anne-babaları boşanmış çocukların yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğü durumuna göre çocukların depresyon düzeylerinin ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 3 verilmiştir.

Tablo 3:
Anne-Babası Boşanmış Çocuğun, Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak Çocuk Depresyon Ölçeği Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Çocuğun Yanında Kalmadığı Anne Yada Babasını Görme Sıklığı	N	\bar{X}	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Haftada bir	25	9.84	5.97	Gruplar Arası	534.028	4	133.507
İki haftada bir	8	9.25	4.97	Grup İçi	6065.220	112	54.154
Ayda bir	18	16.00	8.24	Genel	6599.248	116	
Yılda birkaç kez	26	13.84	8.72				
Hiç görmüyor	40	13.02	7.11				
Toplam	117	12.72	7.54				

F= 2.465
P= .049 P< .05

Tablo 3 incelendiğinde anne-babası boşanmış ve anne ya da babasını iki haftada bir defa gören çocuklar en düşük ÇDÖ aritmetik puan ortalamasına ($\bar{X} = 9.25$) sahipken, yanında kalmadığı anne ya da babasını ayda bir gören çocukların en yüksek ÇDÖ aritmetik puan ortalamasına ($\bar{X} = 16.00$) sahip oldukları bulunmuştur.

Farkın kaynağını test etmek için Tukey testi uygulandığında da görülmüştür ki, fark anne ya da babalarını iki haftada bir gören çocukların ÇDÖ aritmetik ortalamaları ($\bar{X} = 9.25$) ile anne ya da babalarını ayda bir gören çocukların ÇDÖ aritmetik ortalamaları (101= 16.00) arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. (Ek-1, Tablo 12)

Çocuk için, anne ve baba sürekli iletişim gereksinimi duyulan bireylerdir. Boşanma ile anne ya da babalarını görme gereksinimi engellenen çocuklarda sıkıntı ve çökkünlük duygularının yaşanması normal karşılanabilir. Bu nedenle çocuğun, yanında olmadığı anne ya da babasını sık görmesi, depresyon düzeyini düşürebilir. Ancak anne ya da babasını “hiç görmeyen” ya da “yılda birkaç kez” gören çocuklara nazaran “ayda bir kez” gören çocukların depresyon düzeylerinin daha yüksek çıkması çocukların beklentilerini, anne ve babalarını algılama özelliklerini aklımıza getirebilir. Aynı olduğu anne ya da babasını hiç görmeyen ya da yılda birkaç kez gören çocuk, o kişiye ilişkin anne ya da babalık rolünü,

sevgi ve ilgi beklentisini yitirmiş, duyarsızlaşmış, yanında bulunduğu anne ya da babasında anne ve babalık rollerinin her ikisini de doyurmaya çalışan, bu nedenle de kaygı duymayan bir birey olarak algılanabilir. Anne ya da babasını “ayda bir” gören çocukların ise böyle bir algısal netlik yaşamadıkları için anne ya da baba gereksinimlerinin daha az olduğu düşünülebilir.

10- Çocuğun İhtiyaçlarının Karşılanmasında Kimin Yardımcı Olduğu Durumuna Göre, Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Çocuğun ihtiyaçlarını kimin karşıladığı durumuna göre çocuk depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile değerlendirilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babaları boşanmış çocukların ihtiyaçlarını kimin karşıladığı durumuna göre çocukların depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik ortalama puanları açısından bakıldığında ihtiyaçların karşılanmasında babanın yardımcı olduğu çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X}=11.51$) bulunurken, ihtiyaçların karşılanmasında yakın aile bireyleri dışındakilerin yardımcı oldukları çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X}=17.33$) bulunmuştur.

11- Boşanmadan Sonra Çocukla Kimin İlgilendiği Durumuna Göre, Anne – Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Boşanmadan sonra çocukla kimin ilgilendiği durumuna göre depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babaları boşanmış çocukların, boşanmadan sonra çocukla kimin ilgilendiği durumuna göre, depresyon düzeylerinin aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakacak olursak anne ya da babasından ilgi gören çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 12.30$) görülürken, anne yada babanın kardeşleri tarafından ilgilenilen çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 15.40$) görülmektedir.

12– Anne ve Babasının Bir Başkası İle Beraber Olması Durumuna Göre Anne–Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne yada babası başkasıyla beraber olan çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizine göre değerlendirilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne–babası boşanmış çocukların anne ya da babalarının bir başkasıyla beraber olup olmadığı durumuna göre, çocukların depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında, babanın bir başkasıyla beraber olmadığı durumlarda çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.30$) bulunurken, annenin bir başkasıyla beraber olması durumunda çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 13.55$) bulunmuştur.

13– Çocuğun Boşanma Kararını Ne Zaman Öğrendiğine Bağlı olarak Anne–Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Çocuğun boşanma kararını öğrendiği zamana göre depresyon düzeyi puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre boşanma kararını çocuğun ne zaman öğrendiği durumuna göre çocukların depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakacak olursak, boşanma kararını boşanma olayından kısa süre önce öğrenen çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X}=11.09$) bulunurken, boşanma kararının boşanma olayından sonra öğrenen çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($101=13.62$) bulunmaktadır.

14- Çocuğa Boşanma Kararını Kimin Söylediği Durumuna Göre Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Çocuğa boşanma kararını kimin söylediği durumuna göre çocuğun depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, çocuğa boşanma kararını kimin söylediği durumuna göre çocukların depresyon düzeylerinin aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında, boşanma kararını babanın yalnız söylediği durumlarda çocuklarda en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X}=11.85$) görülürken, anne-babanın boşanma kararını beraber söyledikleri durumlarda çocuklarda en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X}=12.82$) görülmektedir.

15- Çocuğun Boşanma Olayında Kendini Sorumlu Tutmasına Göre Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Boşanma olayında kendini sorumlu tutan çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutması durumuna göre çocukların depresyon düzeylerinin aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında, çocuğun kendini sorumlu tuttuğunu düşünen anne ve babaların çocuklarında en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.00$) görülürken, , çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutup tutmadığını bilmeyen anne-babaların çocuklarında yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 14.90$) görülmektedir.

16- Çocukların Anne ve Babalarının Birbirleri Aleyhinde Konuşmalarına Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Ölçeği Puanları

Anne ve babaları birbirleri aleyhinde konuşan çocukların depresyon ölçeği puanları varyans analizi ile değerlendirilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne-babalarının birbirlerinin aleyhinde konuşmalarına göre depresyon düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Ancak, ÇDÖ aritmetik puanları açısından bakıldığında, anne-babası boşanmış birbirleri aleyhinde hiç konuşmayan anne-babanın çocuklarında en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 9.42$) bulunurken, çoğu zaman birbirlerinin aleyhlerinde konuşan anne-babaların çocuklarında en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 15.20$) bulunmaktadır. Anne-babası boşanmamış çocuklarda ise aleyhte hiçbir zaman konuşmayan anne-babaların çocuklarında en düşük ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 11.67$) görülürken, aleyhte çoğu zaman konuşan anne-babaların çocuklarında en yüksek ÇDÖ aritmetik ortalama ($\bar{X} = 13.22$) görülmektedir.

B- ANNE-BABASI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN OKUL BAŞARILARI İLE İLGİLİ ALT BULGULAR

Bu bölümde anne-babası boşanmış ve boşanmamış (tam aile) 9-13 yaşlarındaki çocukların, okul idarecilerinden alınan 2002-2003 eğitim-öğretim yılı güz dönemi “Okul Başarı Ortalamaları”, “Kişisel Bilgi Formu”nda belirlenen bağımsız değişkenlere göre sunulmaktadır.

Öğrencilerin okul başarıları (OB), anne-babanın boşanmış ya da boşanmamış olma durumuna, anne-babanın eğitim durumuna, anne ya da babanın meslek durumuna, çocuğun cinsiyetine, doğum sırasına, çocuğun kardeşlerinin nerede olduğuna, çocuğun yaşına, anne-babanın boşanma süresine, çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını hangi sıklıkta gördüğüne, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada kimin yardımcı olduğuna, boşanma sonrasında çocukla kimin ilgilendiğine, anne ya da babanın bir başkası ile beraberliğine, çocuğun boşanma kararını ne zaman öğrendiğine, boşanma kararını çocuğa kimin söylediğine, çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutmasına ve anne-babasının birbirlerinin aleyhlerinde konuşmasına göre belirtilmiş ve yorumlanmıştır.

1- Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı

Puanları

Çocukların anne-babalarının boşanmış ve boşanmamış olma durumlarına göre okul başarı puanları t testi ile karşılaştırılmıştır.

Çocukların anne-babalarının boşanmış ya da boşanmamış olma değişkenlerine göre okul başarı ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin t testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4:

Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değeri

Anne-Baba Durumu	N	\bar{X}	Ss	t Değeri	Önem Düzeyi
Anne-Babası Boşanmış Çoc.	117	4.03	.85	.384	.045
Anne-Babası Boşanmamış Çoc.	127	3.92	.99		Önemli

P<.05

Tablo 4, incelendiğinde anne-babası boşanmış çocuklarda okul başarı puan ortalamaları en yüksek ($\bar{X} = 4.03$) görülürken, anne babası boşanmamış çocuklarda ise okul başarı puan ortalamaları daha düşük ($\bar{X} = 3.92$) görülmektedir. Ortalamalar arasındaki fark P<.05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Bu durum anne-babası boşanmış çocukların okul başarı puanlarının, anne-babası boşanmamış çocukların okul başarı puanlarından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durumu diğer değişkenlerle birlikte düşünmek yararlı olabilir. Örneğin; daha önce depresyon düzeyleri ile ilgili bulgularda belirtildiği gibi, istatistiksel olarak anlamlı olmasa da anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri de daha düşük bulunmuştur. Depresyon düzeyinin düşük olması çocuğun sıkıntısının olmamasını ve konsantrasyonunun da daha iyi olacağını akla getirdiğinden, çocuğun başarısının yüksek olması beklentisini düşündürebilir. Bu iki bulgu birbirleriyle tutarlı görülmektedir. Ayrıca anne-babası boşanmış çocukların okul başarısının yüksekliği kendilerini güvenceye almak istemelerinin de bir sonucu olabilir.

Benzer bir çalışma Hetherington (1981) tarafından yapılmış ve bizim araştırma bulgumuzu desteklemeyen bir sonuç çıkmıştır. Hetherington yaptığı çalışmada boşanmış aile çocuklarının akademik olarak daha düşük notlar aldığını saptamıştır.

2- Anne ya da Babasının Eğitim Durumuna Göre Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları

Anne-babalarının eğitim durumuna bağlı olarak çocukların okul başarı düzeyleri varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne ya da babalarının eğitim durumuna göre okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, okul başarısı (OB) aritmetik ortalamaları puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış çocuklarda en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.53$) anne ya da babası okuma yazma bilmeyen çocuklarda görülürken, anne ya da babası yükseköğrenim görmüş çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 5.00$) görülmektedir. Anne-Babası boşanmamış çocuklarda ise en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.20$) anne ya da babası okuma yazma bilmeyen çocuklarda görülürken, anne ya da babası lise mezunu olan çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.28$) görülmektedir. Bu durum, anne-babasının eğitim durumunun çocuğun okul başarısını etkileyebileceğini düşündürülebilir.

3- Anne ya da Babasının Meslek Durumlarına Göre Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları

Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne ya da babalarının ve meslek durumlarına göre okul başarı puanları varyans analizi ile karşılaştırılmıştır.

Yapılan istatistik analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların anne ya da babalarının meslek durumlarına göre çocukların okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak, okul başarısı aritmetik puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış çocuklarda en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X}=3.84$) meslek sahibi olmayan anne ya da babanın yanında kalan çocuklarda görülürken, anne ya da babası memur olan çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X}=5.00$) görülmektedir. Anne-babası boşanmamış çocuklarda ise en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X}=3.77$) anne ya da babası işçi olan çocuklarda bulunurken, anne ya da babası emekli olmuş çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X}=4.50$) bulunmuştur. Daha fazla gelir getiren, mesleklere sahip anne-babanın

çocukları, aileler boşanmış da olsa boşanmamış da olsa daha başarılı görünmektedirler. Bu da farklı destek sistemlerinin varlığının etkisi olduğunu düşündürebilir.

4- Çocuğun Cinsiyet Durumuna Göre Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarıları Puanları

Cinsiyet durumlarına bağlı olarak çocukların okul başarı puanları varyans analizi ile test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre çocukların kız ya da erkek olma durumuna göre okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak okul ders başarısı OB aritmetik puanları açısından bakıldığında anne-babası boşanmış çocuklarda düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.01$) kız çocuklarında görülürken, erkek çocuklarında yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.07$) görülmektedir. Anne-babası boşanmamış çocuklarda ise düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.79$) erkek çocuklarında bulunurken, kız çocuklarında yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.04$) bulunmuştur.

Literatür incelendiğinde araştırma bulgumuzu destekler nitelikte sonuçların elde edildiği görülmüştür. Benzer bir çalışma ile Biller (1970) tarafından anne-babası boşanmış kız çocuklarında okul problemlerin ortaya konması bizim araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir.

5- Çocuğun Doğum Sırası Durumuna Göre Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları

Tablo 5:
Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Doğum Sırasına Bağlı Olarak Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Doğum sırasına Göre		N	\bar{X}	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Anne-babası boşanmış çocuklar	İlk çocuk	39	4.20	.86	Gruplar Arası	12.657	7	1.808
	İkinci çocuk	36	3.91	.80	Grup İçi	196.2	236	.832
	Üçüncü çocuk	21	4.14	.96	Genel	208.898	243	
	Daha fazla	21	3.80	.74				
Anne-babası boşanmamış çocuklar	İlk çocuk	72	4.08	.93				
	İkinci çocuk	36	3.94	.98				
	Üçüncü çocuk	15	3.26	1.09				
	Daha fazla	4	3.50	1.00				
Toplam		244	3.97	.92				

$$F= 2.174$$

$$P= .037$$

$$P< .05$$

Tablo 5' te görüldüğü gibi anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların doğum sıralarına bağlı olarak okul başarı puanları, yapılan varyans analizi ile karşılaştırılmış, aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .05$).

Yapılan ileri analiz Tukey testi sonuçlarına göre bu farklılık, anne babası boşanmış "ilk çocuk" ($\bar{X} = 4.20$) ile "dördüncü sıradaki çocuk" ($\bar{X} = 3.80$) arasında görülürken, anne-babası boşanmamış "ilk çocuk" ($\bar{X} = 4.08$) ile "üçüncü sıradaki çocuk" ($\bar{X} = 3.26$) arasında görülmektedir (Ek-2, Tablo 13).

Ortaya çıkan bu sonucu diğer değişkenlerle birlikte ele almak yararlı olacaktır. Daha önceki depresyon düzeyleri ile ilgili alt bulgularda boşanmış ve boşanmamış ailelerin çocuklarına bakıldığında depresyon düzeyi en düşük olan çocukların ilk çocuklar olduğu

görülmektedir. Bu ilk çocuklar kardeşlerin en büyüğü olarak boşanma ile birlikte sorumluluk sahibi olmuşlardır. Bu sorumlulukların başında kardeşlerine bakmak gelecektir. Bunun farkında olan ilk çocuğun bir an önce okulu bitirmek, başarılı olup iyi bir meslek sahibi olabilmek için derslerine daha çok çalıştığı ve bu nedenle ders başarısının arttığı düşünülebilir.

6- Kardeşlerin Nerede Kaldıklarına Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Anne-babası boşanmış çocukların kardeşlerinin nerede kaldıkları durumuna göre okul başarı puanları varyans analizi ile test edilmiştir. Farkın kaynağını tespit etmek için scheffe ileri analiz tekniği uygulanmıştır.

Anne-babası boşanmış çocukların kardeşleri kaldığı yere göre çocukların okul başarı puan ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6:
Anne-Babası Boşanmış Çocukların Kardeşlerinin Nerede Olduğuna Bağlı Olarak Okul Başarısı Puan Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Çocuğun Kardeşlerinin Nerede Kaldığı	N	\bar{X}	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	F Testi	
						Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Anne yanında	51	3.88	1.05	Gruplar Arası	9.22	3	3.07
Baba yanında	18	3.33	1.02	Grup İçi	105.105	113	.93
Aile büyüklerinde	10	3.70	.82	Genel	114.325	116	
Diğer akrabalar yanında	38	4.18	.83				
Toplam	117	12.72	7.54				

F= 3.30

P= .023

P< .05

Yapılan ileri analiz scheffe testi sonuçlarına göre bu farklılığın, özellikle kendisi anne ya da babasının ya da aile büyüklerinin yanında kalırken, kardeşlerinin “Diğer akrabaların yanında” kaldıklarını belirten çocuklar ($\bar{X} = 4.18$) ile kendisi annesinin yanında kalan

çocukların kardeşlerinin “Baba”larının yanında kaldıklarını belirten çocuklar ($\bar{X} = 3.33$) arasında olduğu görülmektedir. Bu duruma göre, kardeşleri babalarının yanında kalan çocukların okul başarıları daha düşüktür. (Ek-3, Tablo 14)

Birden fazla çocuğun olduğu bazı boşanmış ailelerde kardeşler de birbirlerinden ayrılabilirler. Bu durum tüm kardeşler için ikinci bir darbedir ve her bir kardeş bu durumdan olumsuz olarak ve farklı düzeylerde etkilenebilirler. Boşanma olayı sonrasında kardeşler anne, baba ve bazen akrabalar arasında bölünebilir. Çocuklar bu durumlarda zaman zaman yanında kalmadığı anne ya da babasının yanında diğer kardeşleriyle beraber kalmayı isteyebilirler. Bu duruma düşmüş olan çocuklar boşanmadan daha çok etkilenebilir. Örneğin; kendisi annesinin yanında kaldığı durumlarda kardeşleri babasının yanında kalan çocuklar kendilerini babaların tarafından dışlanmış, istenmiyor olarak algılayabilirler. Bu durum çocuğun kendisine olan saygısını ve buna bağlı olarak okul başarısını düşürebilir. Kardeşleri diğer akrabaları yanında kalan çocuklarda kardeşlerinin nerede kaldığına ilişkin kıskançlık ya da istenmeme durumu hissetmemesi çocuğun kendi hayatıyla daha çok ilgilenmesine, derslerine konsantre olabilmesine olanak sağladığı için ders başarısının arttığı düşünülebilir.

7- Yaş Durumlarına Göre Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Okul Başarı Puanları

Yaş durumlarına bağlı olarak çocukların, okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların yaş değişkenine göre okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır. Ancak okul başarı aritmetik puanları açısından bakıldığında en düşük okul başarı aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.80$) dokuz yaşındaki çocuklarda görülürken, on iki yaşındaki çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.26$) görülmektedir. Benzer şekilde anne-babası boşanmamış çocuklarda ise en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.80$) dokuz ve on üç yaşlarındaki

çocuklarda görülürken, on bir yaşındaki çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.06$) görülmektedir.

Bizim araştırma bulgumuzda çocuğun yaşı istatistiksel anlamda önemli bulunmasa da literatür incelendiğinde boşanmış ailelerin çocuklarıyla yapılan çalışmalarda çocuğun yaşının en önemli etki eden faktör olduğu belirtilmiştir. (Amato 1991)

8- Anne-Babalarının Ayrılık Sürelerine Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Anne-babalarını ayrılık sürelerine bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babalarının ayrılık sürelerine bağlı olarak okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır

Ancak okul başarı aritmetik puanları açısından bakıldığında, en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.46$) anne-babasının boşanma süresini “6 ay-1 yıl” olarak belirten çocuklarda görülürken, anne-babasının boşanma süresini “2-3 yıl ” olarak belirten çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.14$) görülmektedir.

9- Yanında Kalmadığı Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre çocuğun yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkta gördüğüne bağlı olarak okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır

Ancak okul başarı aritmetik puanları açısından bakıldığında, en düşük okul başarı aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.70$) anne ya da babasını hiç görmeyen çocuklarda görülürken, anne ya da babasını iki haftada bir gören çocuklarda en büyük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.12$) görülmektedir

10- İhtiyaçlarının Karşılanmasında Kimin Yardımcı Olduğuna Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasında kimin yardımcı olduğuna bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, çocuğun ihtiyaçlarını kimin karşıladığına bağlı olarak, okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır

Ancak OB aritmetik puanları açısından bakıldığında, en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.72$) ihtiyaçları babası tarafından karşılanan çocuklarda görülürken, ihtiyaçları anne ve babası ya da dedesi ve büyükannesi tarafından karşılanan çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.44$) görülmektedir

11- Boşanmanın Ardından Çocukla Kimin İlgilendiğine Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Boşanmadan sonra çocukla kimin ilgilendiği durumuna bağlı olarak akademik başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, anne-babası boşanmış çocuk ile kimin ilgilendiğine bağlı olarak, okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır

Ancak OB aritmetik puanları açısından bakıldığında, en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X}=3.76$) büyükannesi tarafından ilgilenilen çocuklarda görülürken, akrabaları tarafından ilgilenilen çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 4.50$) görülmektedir.

12- Anne ya da Babasının Bir Başkasıyla Beraber Olmasına Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Anne ya da babasının bir başkası ile beraber olması durumuna bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizi ile test edilmiştir. Aritmetik ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Farkın kaynağını tespit etmek için Tukey ileri analiz tekniği uygulanmıştır

Anne-babası boşanmış çocukların anne ya da babalarının bir başkasıyla beraber olma durumuna göre çocukların okul başarı ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7:
Anne-Babası Boşanmış Çocuğun Anne ya da Babasının Başkası İle Yaşamaya Bağlı Olarak Çocuğun Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Anne yada Babanın Durumu	N	\bar{X}	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Anne başkası ile beraber	27	3.77	.93	Gruplar Arası	10.671	3	3.557
Baba başkası ile beraber	30	3.76	.93	Grup İçi	103.653	113	.917
Anne yalnız yaşıyor	50	4.16	.93	Genel	114.325	116	
Baba yalnız yaşıyor	10	3.10	1.19				
Toplam	117	3.88	.99				

F= 3.878

P= .011

P< .05

Yapılan ileri analiz Tukey testi sonuçlarına göre bu farklılığın “annenin yalnız yaşamaya” durumunda çocuğun başarı düzey ortalaması ($\bar{X} = 4.16$) ile “babasının yalnız

yaşamaları” durumunda çocuğun okul başarı düzeyi ortalaması ($\bar{X} = 3.10$) arasındaki farktan kaynaklandığı görülmektedir. (Ek-4, Tablo 15)

Bu bulguların yorumlanmasında daha önce depresyonla ilgili bulgularda elde edilen verilerin kullanılması faydalı olabilir. Örneğin; annenin yalnız yaşadığı durumlarda çocukların depresyon düzeyleri düşük bulunmuştu. Anneleriyle beraber yaşayan bu çocuklar, anneleri başka biriyle birlikte olmadığı için kendilerini daha az tehdit altında ve daha az dışlanmış hissediler. Bu çocukların hayatlarında sadece anneleri vardır ve başka hiçbir kimseye uyum sağlamak için uğraşmamakta, bir an önce okuyup meslek sahibi olup annelerine bakabilmek için derslerine daha rahat yoğunlaşabilirler. Dikkatlerinin değişik nedenlerle dağılması ve çocukların kendilerini derslerine verebilmeleri ders başarılarını arttırdığı düşünülmektedir.

13 - Boşanma Kararının Ne Zaman Öğrendiklerine Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Boşanma kararını çocuğun ne zaman öğrendiğine bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre, çocuğun boşanma kararını ne zaman öğrendiğine bağlı olarak, okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır

Ancak OB aritmetik puanları açısından bakıldığında, en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.75$) boşanma kararını boşanma olayından hemen önce öğrenen çocuklarda görülürken, boşanma kararını boşanma olayından sonra öğrenen çocuklarda en büyük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.98$) görülmektedir.

14- Boşanma Kararını Kimin Söylediğine Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Çocuğa boşanma kararını kimin söylediği durumuna bağlı olarak okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiş, farkın kaynağını tespit etmek için Tukey ileri analiz tekniği uygulanmıştır

Anne-babası boşanmış çocukların boşanma kararını kimden öğrendiği ne bağlı olarak çocukların okul başarı ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8:
Anne-Babası Boşanmış Çocuğa, Boşanma Kararını Kimin Söylediğine Bağlı Olarak Çocuğun Okul Başarı Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Çocuğa boşanma kararını Kimin Söylediği	N	\bar{X}	SS	Varyans Kaynağı	F Testi		
					Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Anne-baba birlikte söyledi	29	3.55	1.05	Gruplar Arası	9.831	3	3.277
Anne yalnız söyledi	63	4.12	.95	Grup İçi	104.494	113	.925
Baba yalnız söyledi	14	3.42	.85	Genel	114.325	116	
Bir başkası söyledi	11	3.90	.83				
Toplam	117	3.88	.99				

F= 3.544

P= .017

P< .05

Tablo 8, incelendiğinde Anne-Babası boşanmış çocuklara boşanma kararını kimin söylediğine bağlı olarak okul başarı durumları, yapılan varyans analizi ile test edilmiş, aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır (p< .05).

Yapılan ileri analiz Tukey test sonuçlarına göre farklılığın “Anne yalnız söyledi” yanıtını verenler ($\bar{X}=4.12$) ile “Anne-baba birlikte söyledi” ($\bar{X}=3.55$) yanıtını veren bireylerin puan ortalamaları arasındaki farktan kaynaklandığı görülmektedir.(Ek-5, Tablo 16)

Bu bulgular şöyle yorumlanabilir. Çocukların boşanma olayından etkilenme düzeylerini belirleyen etmenlerin başında kendisine ne olacağını bilememesidir. Artık kendisine kimin bakacağı, ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı, arkadaşlarına eşyalarına ne olacağı çocuk için bir bilinmezdir ve bu bilinmezlik içinde çocuk kendini çaresiz hissedebilir. Annenin yalnız söylediği durumlarda çocuktaki temel güven ve destek tehdit altına girmemiş olabilir. Çocuk annesinin ya da babasının yanında kalmak için tercih yapmak zorunluluğu hissetmeyebilir. Bununla beraber ihtiyaçlarını ve sevgi gereksinimini karşılayacak anne ile beraber olacağı düşüncesi çocuğu mutlu kılacaktır. Bu şartlardaki çocuk kendini derslerine daha çok verebilecek ve ders başarısını yükseltebilecektir.

15- Boşanma Olayından Kendilerini Sorumlu Tutup Tutmadıklarına Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Çocukların, boşanma olayından kendilerini sorumlu tutup tutmadıklarına bağlı olarak, okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmuştur ($P<.01$). Farkın kaynağını tespit etmek için Tukey ileri analiz tekniği uygulanmıştır

Anne-babası boşanmış çocukların boşanma olayından kendilerini sorumlu tutmamaları durumuna göre çocukların okul başarı ortalamaları , standart sapmaları ve ortalamalar arası farka ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9:
Anne-Babası Boşanmış Çocukların Kendilerini Boşanma Olayından Sorumlu Tutup-Tutmadıklarına Bağlı Olarak Çocukların Okul Ortalamaları, Standart Sapmaları İle Ortalamalar Arasındaki Farka İlişkin Varyans Analizi

Çocuğun Kendini Sorumlu Tutması Durumu	N	1	SS	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	F Testi	
						Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması
Evet sorumlu tutuyor	5	3.00	.07	Gruplar Arası	9.131	3	4.565
Hayır sorumlu tutmuyor	91	4.02	1.01	Grup İçi	105.194	113	.923
Bilmiyorum	21	3.47	.74	Genel	114.325	116	
Toplam	117	3.88	.99				

F= 4.947

P= .009

P< .01

Yapılan ileri analiz Tukey testi sonuçlarına göre “Hayır sorumlu tutmuyor” ($\bar{X}=4.02$) ile “Evet sorumlu tutuyor” ($\bar{X}=3.00$) ve “Hayır sorumlu tutmuyor” ($\bar{X}=4.02$) ile “Bilmiyorum” ($\bar{X}=3.47$) ve “Bilmiyorum” ($\bar{X}=3.47$) ile “Evet sorumlu tutuyor” ($\bar{X}=3.00$) diyenlerin ortalamaları arasındaki farktan kaynaklandığı görülmektedir. (Ek-6, Tablo 17)

Çocuklar boşanma olayından dolayı çoğu zaman kendilerini bu olaydan sorumlu hissedebilirler. Çocuğun bu konudaki duyguları ders başarısı üzerinde önemli bir etkiye neden olabilir. Boşanma olayından kendini sorumlu tutmadığı durumlarda çocuk zihnini dersleri üzerinde yoğunlaştırabilir. Bu durum çocuğun okul başarısını artırabilir. Tam tersine çocuk boşanma olayından kendini sorumlu tutarsa vicdanen sürekli olarak kaygı, huzursuzluk, suçluluk gibi duyguları yaşayabilir. Çocuğun zihni olumsuz düşüncelerle dolabilir. Böyle bir durumda çocuk kendini derslerine vermeyebilir. Bu durum da çocuğun ders başarısını düşürebilir diye düşünülmektedir.

16- Anne-Babasının Birbirleri Aleyhlerinde Konuşup Konuşmadıklarına Bağlı Olarak Anne-Babası Boşanmış Çocukların Okul Başarı Puanları

Çocukların, anne-babalarının birbirleri aleyhlerinde konuşup konuşmadıklarına bağlı olarak, okul başarı düzeyleri varyans analizine göre test edilmiştir.

Yapılan istatistiksel analiz sonuçlarına göre anne-babalarının birbirleri aleyhlerinde konuşmasına bağlı olarak okul başarı düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bulunmamıştır.

Ancak akademik başarısı aritmetik puanları açısından bakıldığında en düşük OB aritmetik ortalama ($\bar{X} = 3.47$) anne-babası birbirinin aleyhinde “Çoğu zaman” konuşan çocuklarda görülürken, anne-babası birbirinin aleyhinde “hiçbir zaman” konuşmayan çocuklarda en yüksek OB aritmetik ortalama ($1 = 4.06$) görülmektedir.

C- ANNE-BABALARI BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN DEPRESYON DÜZEYİ VE OKUL BAŞARILARININ İLİŞKİLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BULGULAR

1. Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Düzeyleri ile Okul Başarı Düzeyleri Arasında Önemli Bir İlişki Var mıdır?

Tablo 10:

Boşanmış Aile Çocuklarının Depresyon Ölçeği Puanları İle Okul Başarı Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Çocuğun Durumu	N	\bar{X}	SS	r
Depresyon Düzeyi	117	3.88	.99	-.258
Okul Başarı	117	12.30	7.57	

Anne-babası boşanmış çocukların depresyon düzeyleri ile okul başarı puanları arasındaki korelasyon katsayıları değerlendirildiğinde ($r = -.258$) iki değişken arasında negatif yönde ancak anlamlı olmayan bir ilişki bulunmuştur.

2. Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeyleri ile Okul Başarı Düzeyleri Arasında Önemli Bir İlişki Var mıdır?

Tablo 11:

Boşanmamış Aile Çocuklarının Depresyon Ölçeği Puanları İle Okul Başarı Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

Çocuğun Durumu	N	\bar{X}	SS	r
Depresyon Düzeyi	127	11.21	6.48	-.389
Okul Başarı	127	4.07	.84	

Anne-babası boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri ile okul başarı puanları arasındaki korelasyon katsayıları değerlendirildiğinde ($r = -.389$) iki değişken arasında negatif yönde ancak anlamlı olmayan bir ilişki bulunmuştur.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmamızın temel amacı; anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin belirlenmesi ve bunun okul başarısına etkisinin incelenmesidir. Bu çerçeveden hareketle oluşturulan problem ve alt problemlerin istatistiksel analizleri yapılmış ve istatistiksel olarak anlamlı olanlar “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde tablolaştırılarak verilmiştir.

Araştırma bulgularının analiz sonuçlarına göre anne-babasının boşanmış ve boşanmamış olma durumlarına göre çocukların depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Örneklemimizden elde edilen bulgu boşanma olayının çocukların depresyon düzeyleri üzerinde bu çalışma için önemli bir etkisi olmadığını düşündürmektedir. Araştırmanın diğer bulguları da dikkate alındığında çıkan sonucun şaşırtıcı olmadığı görülmektedir. Çocukların depresyon düzeyini belirleyen ana etmenin anne-babaların genel olarak tutumları, çocuk ile kurulan iletişim ve etkileşimleri olduğunu bize düşündürürken, boşanma sonrasında çocuğun duygularına ortak olunur ve çocukla yaşama dair bir şeyler paylaşılırsa çocuğun normal hayata dönmesinin daha kolay ve daha çabuk olacağını akla getirebilir. Bu çocuklara yönelik anne ya da babanın ilgi ve desteği artar ve bu durum okulda öğretmeni tarafından da desteklenirse, çocuğun okul başarısının eskisinden daha iyi olabileceği olasıdır. Okul başarısı ile ilgili bulgumuzda bu düşüncüyü desteklemektedir. Anne-babası boşanmış çocuklarının okul başarılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Anne-babalarının eğitim durumlarına göre bakıldığında anne-babası yükseköğrenim görmüş olan çocukların çocuk depresyon ölçeğinden aldıkları puanın en yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte en yüksek depresyon puanına sahip olan bu grubun okul başarı puanının da yüksek olması dikkat çekicidir. Ancak literatür tarandığında, çocuğun depresyonu arttıkça okul başarısının düştüğü görülmektedir. Araştırmanın denek grubundan elde edilen sonuçlara bakıldığında bunun nedeni olarak öğretmenlerin, anne-babası boşanmış çocuklara daha toleranslı davranmaları, sınıf arkadaşlarının çocukla daha çok ilgilenmesi ve çocuğun yanında kaldığı kişi ya da kişilerce desteklenmesi olabilir şeklinde düşünülebilir.

Anne ya da babanın meslek durumlarına bakıldığında annesinin yanında yaşayan ve annesi ev hanımı olan çocukların depresyon düzeyleri düşük ve bununla birlikte en düşük okul başarısına da sahip oldukları saptanmıştır. Bu durumun, evde anne sevgisi ve ilgisi ile yetişen çocukların, boşanmanın olumsuz etkisini daha çabuk üzerlerinden attıklarını, ancak çocukların, yanında kaldıkları kişi ya da kişilerden akademik anlamda yardım alamadıkları anlamına geldiği düşünülmektedir. Anne ya da babası memur olan çocukların depresyon puanları orta düzeyde, okul başarılarının ise en yüksek olduğu saptanmıştır. Bu, memur olan anne ya da babanın çocuğa hem zaman ayırdıklarını hem de onlara başarıya yönelme konusunda model ve yardımcı olduklarını düşündürmektedir.

Bulgular cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, kız çocuklarının boşanma olayı karşısında daha fazla etkilendikleri görülmektedir. Literatürde bu konu ile ilgili olarak kız çocukların, aslında daha çok sosyal destek aldıkları vurgulanmaktadır. Bunun da kız çocuklarının depresyon düzeylerini düşürdüğü düşünülmektedir. Kız çocukları böylesi zor bir durumda kendi başının çaresini bakmaktansa birilerine sığınmayı tercih ederlerken, erkek çocuklarında durum tersi bir işleyiş göstermektedir. Erkek çocuklar daha yalnız olmalarına rağmen daha azimli, daha çalışkan olmak zorundadırlar. Bu nedenle anne-babası boşanmış erkek çocukların depresyon düzeyleri ve okul başarıları kız çocuklarına oranla daha yüksek olduğu düşünülmektedir.

Bulgularımız incelendiğinde çocuğun doğum sırasına göre, anne-babası boşanmış ilk çocuklarda okul başarısının yüksek, depresyon düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun, anne-babası boşanmış ilk çocukların sosyal çevrelerinin ve ailenin diğer üyelerinin de bu çocuklara yükledikleri, kardeşlerine örnek olmaları gerektiği ve evin yönetiminde anne ya da babaya yardımcı olmaları gerektiği gibi sorumluluklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Benzer durum anne-babası boşanmamış ilk çocuklarda da görülmektedir.

Anne-babası boşanmış çocukların kardeşlerinin nerede olduklarına bağlı olarak bulgularımız incelendiğine anne-babası boşanmış çocukların kendileri anne ya da babasından birinin yanında kalırken, kardeşleri diğerinin yanında kalan çocukların depresyon düzeyleri de okul başarıları da düşüktür. Anne-babası boşanmış çocuğun kendisi anne ya da babasının yanında kalırken kardeşleri, anne ya da babanın kardeşlerinin veya diğer akrabaların yanında kalan çocuklarda en yüksek depresyon düzeyi ve okul başarısı görülmektedir. Bu durumun nedeni olarak anne-babası boşanmış çocukların kardeşlerinin,

anne ya da babanın yanı gibi güven verici bir ortamda olmadıklarını hissetmeleri olabilir şeklinde düşünülmektedir.

Araştırma bulguları çocuğun yaşı açısından değerlendirildiğinde istatistiksel anlamda anlamlı olmasa da çocuğun yaşı arttıkça depresyon düzeyi ve okul başarısının artmakta olduğuna göstermektedir. Bunun nedeni olarak küçük çocukların daha çok sosyal destek aldıkları ve bu çocukların kendilerini daha çok güvende hissettikleri, kendilerini güvende hissettikleri için hırs yaşamadıkları, bu nedenle de okul başarılarının artmadığı düşünülmektedir. Bu durumun aksine çocuğun yaşı ilerledikçe algıladıkları sosyal destek azalmakta ve güven ortamını yitiren çocuk okul başarısını arttırmaya çalışarak gelecek kaygısını kontrol altına almaya çalışabilir.

Anne-babanın ayrılık süreleri açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde istatistiksel anlamda anlamlı bir farklılık olmasa da anne-babasının boşanma süresi 2-3 yıl olmuş olan çocukların depresyon düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır. En düşük depresyon düzeyine ise anne-babasının boşanma süresi 6 ayını doldurmamış çocuklar sahiptirler. Bu çocukların okul başarıları da düşüktür. Literatür incelendiğinde ise ayrılık süresi 2 yıldan az olan durumlarda çocukların depresyon düzeyi yükselmekte, okul başarıları düşmektedir. Araştırmanın örneklem grubunda sonucun literatürdeki sonuçtan farklı çıkması, ailesi boşanmış çocukların boşanma sonrası sosyal destek görmeleri ve buna bağlı olarak da evden ayrılan anne ya da babasına ihtiyaç duymaması, ancak ilerleyen dönemde sosyal desteğin azalması, geri çekilmesi bununla beraber sevgi nesnesine duyulan açlık, ihtiyaç ve sevginin artması, çocukta mutsuzluk duygusu yaratabilmektedir. Çocuk bu dönemde de kaybettiği sevgi, ilgi ve övülmeyi geri kazanabilmek için derslerine daha çok çalışmayı tercih etmektedir şeklinde düşünülmektedir.

Çocuğun, yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkla gördüğüne bağlı olarak elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, yanında kalmadığı anne ya da babasını yılda birkaç kez gören çocukların depresyon düzeyleri en yüksek görülmektedir. Bununla birlikte anne ya da babasını iki haftada bir gören çocuklarda en yüksek okul başarı görülmektedir. Bu durum şöyle yorumlanabilir. Araştırmanın diğer bulgularında sıkça karşılaşılan, anne-babası boşanmış çocuklarda depresyon arttıkça okul başarısı da artar, saptaması burada geçerli görülmemektedir. Bunun nedeni olarak, sevgi durumunun depresyon durumundan önem derecesi olarak daha üst sırada yer alması düşünülmektedir.

Çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması ile ilgili bulgular incelendiğinde, babası yanında kalan ve ihtiyaçları babası tarafından karşılanan çocukların depresyon düzeyleri de okul başarıları da düşüktür. Bunun nedeni olarak, babası ile birlikte yaşayan çocukların bireysel ve sosyal güven duyguları da devam etmektedir. Geleceğe yönelik kaygı duymayan bu çocukların okul başarılarının düşük olması doğal bir sonuç olarak düşünülmektedir.

Çocukla kimin ilgilendiği bulgusu değerlendirildiğinde, anne ve da babanın kardeşleri tarafından ilgilenilen çocuklarda depresyon düzeyleri yüksek görülürken aynı zamanda bu çocukların okul başarıları da yüksek görülmektedir. Bunun nedeni olarak bu çocuklar kendilerini ve geleceklerini güvence altında görmemektedirler. Bu çocuklar anne ve babaları tarafından terk edilmiş olma duygusu yaşarlar. Bu çıkmaz içinde kendi geleceklerini garanti altına almak ve okul başarılarını arttırmak için uğraş verdikleri düşünülmektedir.

Anne ve da babanın bir başkasıyla beraber olması bulgusuna bakıldığında, anneleri ile birlikte yaşayan çocukların anneleri bir başkasıyla birlikte olmadığı durumda çocuğun okul başarıları yüksektir. Ancak anne başkasıyla birlikte olursa çocuğun depresyonu artmakta, okul başarıları düşmektedir. Daha önce çocuğun, yanında kalmadığı anne ve da babasını ne sıklıkla gördüğü ile ilgili bulgularda da ortaya çıkan sevgi durumunun depresyon durumundan daha çok önem kazandığı görülmektedir. Annesi ile yaşayan çocuklar, anne başkası ile birlikte olmadığı için sevgiyi kaybetme tehdidi altına girmemektedirler. Yalnız yaşayan annenin durumunun çocuğun okul başarılarını engellemediği düşünülmektedir.

Boşanma kararının ne zaman öğrenildiği bulgusu incelendiğinde, boşanma kararını boşanma olayından sonra öğrenen çocukların depresyon düzeylerinin daha yüksek ve bununla birlikte okul başarılarının da yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum şöyle yorumlanabilir, eşlerin evdeki çatışmaları, çocuklar tarafından çoğu kez boşanılması gereken bir durum olarak algılanmaz. Anne-baba çatışmaları her ne kadar üzücü olsa da çocuk için alışılmış bir durumdur ve çocuk her ne sebep olursa olsun anne-babasının boşanmasını kabul etmez. Boşanma öncesinde, boşanma olayına alıştırılmayan çocuklar boşanma kararını öğrendikten sonra çok daha fazla duygusal tepki gösterirler. Bu durum, çocukta depresyonun nedenidir. Ancak çocuğun bu durumu kısa sürede, istemese de kabullenip gördüğü sosyal destek ile ve öğretmenlerinin ilgi ve teşvikiyle aynı zamanda sınıf arkadaşlarının desteği ile akademik başarılarını yükselttiği düşünülebilir.

Boşanma kararını kimin söylediği bulgusu incelendiğinde, boşanma kararı babası tarafından söylenen çocuklarda düşük depresyon düzeyi bulunurken, anne-babanın beraber söylediği durumlarda yüksek depresyon düzeyi bulunmuştur. Baba yalnız söylediğinde çocuğun sosyal desteği kaybetme korkusunun daha az olduğu bunun sonucu olarak depresyon düzeyinin daha düşük olduğu; anne-baba beraber söylediğinde ise anne ya da babası arasında tercih yapacağı duygusu yaşayan çocukların depresyon düzeylerinin yüksek olmasının doğal olduğu düşünülmektedir.

Çocuğun boşanma olayından kendini sorumlu tutması ile ilgili bulgular incelendiğinde, çocuğun kendini sorumlu tutup tutmadığını bilmeyen anne-babalarının çocuklarının depresyon düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu durum, anne ya da babasının çocuk ile ilgilenmediklerini, ilgi görmeyen çocukların da depresyon durumunu yaşamalarının doğal olduğu düşündürmektedir. Çocuğun, boşanma olayından kendini sorumlu tutmadığını düşünen anne-babaların çocuklarının, okul başarıları yüksek bulunmuştur. Boşanma olayından kendini sorumlu tutmayan bu çocuklar, okul başarılarını daha kolay bir şekilde arttırdıkları düşünülebilir.

Anne-babaların birbirleri aleyhinde konuşmaları ile ilgili bulgular incelendiğinde, Anne-babası birbiri aleyhinde hiç konuşmayan çocuklarda depresyon düzeyi düşük, okul başarıları yüksek bulunmuştur. Bu durum araştırmadaki bazı bulguları destekler niteliktedir ve bize depresyon düzeyinin yükselmesine engel olan sevgi durumunun, aleyhte konuşularak zedelenmemesinin, çocuğu mutlu ve başarılı kıldığını düşündürebilir.

ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara dayanılarak velilere, psikolojik danışmanlara ve araştırmacılara yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

Velilere, kendileri ile ilgili olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- 1- Boşanmanın olumsuz etkilerinden kurtulabilmek amacıyla ihtiyaç duyulan enerjiye sahip olabilmek için fiziksel sağlıklarına dikkat edilebilirler.
- 2- Çocukların özellikle ruhsal sağlıkları için anne ve baba kendilerine özen gösterip zaman ayırabilir.
- 3- Anne ve baba konuşabilecekleri, kendilerine destek olabilecek arkadaşlar edinebilirler.
- 4- Sahip olunan enerjinin tükendiği hissedildiğinde, dinlenebilmek amacıyla bir yerlere gidilebilir ya da bir şeyler yapılabilir.
- 5- Çocuğa karşı sorumlulukların yerine getirilmesi, çocukların bu konuda hayal kırıklıklarına uğratılmaması için dikkatli olunabilir.
- 6- Çocuklar tarafından tahmin edilebilir davranışlarda bulunmak faydalı olabilir.
- 7- Tatil ve doğum günlerini unutmamak için dikkat edilebilir.
- 8- Anne ve baba, çocuğu çok zorlamayacak kendi kurallarını net ve tam olarak ortaya koyabilir.
- 9- Çocuk ile birlikte sessiz zamanlar harcanması aradaki bağı güçlendirebilir.
- 10- Çocuk ile birlikte aile resimlerine bakılabilir.
- 11- Geçmişte yaşanan iyi günlerin hatırlanması yararlı olabilir.
- 12- Çocuğun, aileyi kullanmaması için dikkatli olunabilir.

Velilere, çocukları ile ilgili olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- 1- Boşanmanın ne olduğu, çocuğun anlayabileceği bir dilde ona anlatılabilir.
- 2- Boşanmamak için elden gelenin yapıldığı söylenebilir.
- 3- Boşanma kararı çocuğa, boşanmadan önce haber verilebilir.
- 4- Boşanma kararı eşlerin birbirlerini ve çocuğu suçlamayıcı bir şekilde söylenebilir.
- 5- Boşanma kararında, çocuğun suçu ve etkisi olmadığı söylenebilir.
- 6- Boşanma sonrasında ne olacağı, çocuğa net olarak söylenebilir.
- 7- Çocuğa, boşanmanın yarattığı karışıklığın geçici olduğu anlatılabilir.
- 8- Yaşanacak değişiklikler zamana yayılabilir.

- 9- Çocuğun boşanma kararı ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmesine izin verilebilir ve teşvik edilebilir.
- 10- Çocuğun boşanma karşısında hissedeceği duygu ve düşüncelerinin normal olacağı söylenebilir.
- 11- Anne-baba tarafından çocuğu hala çok sevildiği söylenebilir.
- 12- Çocuğa yönelik sevgi ve destek mesajları arttırılabilir.
- 13- Çocuğa verilecek destekte anne ve baba işbirliği yapılabilir.
- 14- Çocuğun motivasyonunu ve moral durumunu arttıracak kişilerle görüşülebilir.
- 15- Çocuğun sevdiği kişilerin, çocuğa sürpriz yapmaları sağlanabilir.
- 16- Çocuğun öğretmeni ile görüşülüp işbirliği yapılabilir.
- 17- Çocuğun eğitiminde acıma ve şımartmanın olmaması sağlanabilir.
- 18- Çocuğa gelecekle ilgili planlar anlatılabilir.
- 19- Anne ya da babanın tamamen dışlanmaması faydalı olabilir.
- 20- Çocuğun, ayrı yaşayan anne ya da babası ile düzenli görüşmesi sağlanabilir.
- 21- Görüşme imkanının olmadığı durumlarda çocuğa anne ya da babası hakkında doğru bilgi verilebilir.
- 22- Çocuk ayrılan eşin cezalandırılması için kullanılırsa bu durum çocuk için zararlı olabilir. Bu konuya dikkat etmek yararlı olacaktır.
- 23- Çocuğu taraf tutmaya zorlamak çocuğa zarar verebilir.
- 24- Çocuğun yanında annesi ya da babası hakkında olumsuz konuşulması ve çocuğun da bu yönde konuşmasına izin verilmesi zararlı olabilir.
- 25- Anne ve babanın iletişiminin, çocuğun görebileceği şekilde devam etmesi çocuk için yararlı olabilir.
- 26- Çocuğun arabulucu olarak kullanılması çocuk için zararlı olabilir.
- 27- Çocuğun öfkesini boşaltabilmek için, çocukla birlikte aktivitelerde bulunulması yararlı olabilir.
- 28- Çocukla birlikte ortak dinlenme yerleri ve eğlenme şekilleri keşfedilebilir.

Okul psikolojik danışmanlarınca yapılabilecek çalışmalar:

- 1- Okul psikolojik danışmanlarınca, öğretmenlere yönelik, anne-babası boşanmış çocukları okula ve derse nasıl kazandırılacakları konusunda bilgilendirici çalışmalar yapılabilir.
- 2- Çocuktaki özgüveni geliştirebilmek için çocuğa ilgi gösterilmesinin ve çocuğun olumlu yönlerinin bulunup takdir edilmesi gerektiğinin, öğretmen ve velilere anlatılması faydalı olacaktır.
- 3- Velilere boşanma olayının çocuklar üzerinde nasıl etkiler bıraktığını ve boşanma sonrasında anne-baba olarak neler yapabileceklerine yönelik çalışmalar yapılabilir
- 4- Boşanmış anne ve babalarla iletişim kurularak onların çocukları ile neler yapmaları ve çocuklarıyla nasıl iletişim kurmaları gerektiği konusunda eğitimsel çalışma yapılabilir.
- 5- Anne-babası boşanmış çocuklarla görüşülerek, onlara güvende oldukları duygusunun verilmesi depresyonu engelleme açısından yararlı olacaktır.

Konuya katkısı olabileceği düşüncesiyle, ileride yapılacak araştırmalar için aşağıdaki önerilere yer verilmesi uygun görülmüştür.

- 1- Bu ve benzeri çalışmalar farklı örneklem gruplarında da yapılabilir. Böylece elde edilecek bilgilerle anne-babası boşanmış çocuklara daha fazla yardımcı olunabilir.
- 2- Benzer çalışma yapılırken çocuk ile çocuğun beraber yaşadığı anne ya da babasıyla ilişkisinin ne düzeyde olduğunun belirlenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALBAYRAK, Deniz (1985). "Orta Okul Çocuklarının Sınav Kaygılarının Okul Başarıları Üzerine Etkisi ve Bunu Zeka İle İlişkisi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- AMATO, Paur R. (1986). "Marital Conflict the Parent-Child Relationship and Child Self-Esteem", **Family Relations**, Sayı 35, [403-410].
- AMATO, Pour R. (1991). "Children of Divorcein the 1990's", **Journal of Psychology**, Cilt 15, Sayı 3, [355-370].
- ASLIHAN, M. Neslihan (1998). "Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Ünivesitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri A.B.D., Adana.
- ATKINSON, Rita; ATKINSON C. Richard (1995). Anormal Psikoloji, Çev. Krmal Atalay, Mustafa Atalay, İstanbul: Sos Yayınları.
- ATTAR, Handan (1994). **Eğitim ve Çocuk Suçluluğu**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- AVCI, Halide Edip (1997). "Anadolu Liseleri Sınavına İzmir İlinden Katılan Öğrencilerin Başarılarını Etkileyen Faktörler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BALTAŞ, Acar (1994). **Öğrenme ve Sınavlarda Üstün Başarı**, 11. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (1978). **Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri**, 5. Baskı, Ankara: Gül Yayınları.
- BAŞARAN, İbrahim Ethem (1989). **Eğitime Giriş**, 7. Basım, Ankara: Sevinç Matbaası.

- BAŞARAN, İbrahim Ethem (Tarihsiz). **Eğitim Psikolojisi, Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri**, Ankara: Emel Matbaacılık.
- BENEDEK Elissa P.; BROWN, Catherine F. (1997). **Boşanma ve Çocuğunuz, Çocuğunuzun Boşanmanızla Başetmesine Nasıl Yardımcı Olursunuz?**, Çev. Serap Katlan, Ankara: HYB Yayıncılık.
- BİLLER, H. (1981). "Father Absence, Divorce and Personality Development. In E. M. Lamb", **The Role of the Father in Child Development** [489-552].
- BOOTH, A., AMATO, Pour R. (1995). "Parentan Gender Role Nontraditionalizm and off Spring Out Comes", **Journal of Marriage and The Family**, Cilt 56, Sayı 4, [865-879].
- BUSSING, Regina; GARY, Faye A.; MASON, Dana M.; LEON, Chistina E.; SİHNA, Karabi; GARVAN, Cynthia Wilson (2002). "Child Temperament, ADHD, and Caregiver Strain: Exploring Relationships in an Epidemiological Sample", **Journal of the American Academy of child & Adolescent Psychiatry**, Cilt 42, Sayı 2, [184].
- BÜKÜŞOĞLU, Nagehan Demiral (2000). "Okul Fobisi Görülen Çocukların ve Annelerin Davranışsal ve Aile İşlevleri Yönünden İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- CICHETTI, Dante; TOTH, Sheree L. (1999). "Çocuk ve Gençlerde Depresyonun Gelişimi", Çev. Sibel Kazak: **Türk Psikoloji Bülteni**, 4 (10), [105-112].
- CÜCELOĞLU, Doğan (1991). **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kuramları**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇELİKOĞLU, Ceylan (1997). "Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- DODSON, Fitzhugh (1997). **Baba Gibi Yar Olmaz**, Çev. Seçkin Selvi, İstanbul: Özgür Yayınları.
- DUBOW Eric F.; SCHMIDT, Deborah; McBRIDE, Joelle; EDWARDS, Stanley; MERK, F. Lynne (1993). Teaching Children to Cope With Stresful Experiences: Initial Implementation and Evaluation of a Primary Prevention Program, **Journal of Clinical Child Psychology**, Cilt 22, Sayı 4, [428].
- EKŞİ, Aysel (1990). **Çocuk, Genç, Anne-Babalar**, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- EKŞİ, Aysel (1999). **Ben Hasta Değilim, Çocuk Sağlığı ve Hastalılarının Psikososyal Yönü**, İstanbul: Nobel Tıp Yayınevi.
- GEÇTAN, Engin (1989). **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar**, 7. Basım, İstanbul: Remzi Yayınevi.
- GEÇTAN, Engin (1993). **Çağdaş Yaşam ve Normaldışı Davranışlar**, Ankara: Remzi Yayınevi.
- GÜNDÜZ, Yusuf (1974). **Çocuğun Kişilik ve Başarı Ortamı**, İzmir: Karınca Matbaacılık.
- GÜNDÜZ, Yusuf (1992). **Çocuğun Başarısı Elinizdedir**, 3. Baskı, İzmir: Memleket Gazetecilik Yayıncılık.
- HETHERINGTON, E.M. (1979). "Divorce: A child's perspective", **American Psychiatry**, Cilt 34, Sayı 10, [851-858].
- HOLLAND, A., ANDRE, T. (1994). "The Relationship of Self-Esteem to selected Personal and Environmental, Sources and Adolescents", **Adolescence**, Cilt 29, Sayı 114, [345-362].
- JONSTON V. D. (1985). "Latency Children in Post-Separation and Divorce Disputes", **Journal of American Academy of Child Psychiatry**, Cilt 24, Sayı 7, [563-574].

- KABASAKAL, H. Zekavet Topçu (2001). “Üyum Sorunlu Çocukların Aile İşlevlerini İyileştirmede Anne Eğitimi Gruplarının Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik A.B.D. İzmir.
- KARAOĞLAN, Bahattin (1997). “Boşanmanın Gençliğin Kişiliğine Etkisi- Sivas İli Merkez İlçesi Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- KARATAŞ, D., KOÇAT, T., TAT, F., ÜNLÜ, A., YILDIZCI, M. (1997). “Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşam Şartları, Çocuk Yetiştirme Koşulları ve Çocukların Okul Başarıları”, Araştırma, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- KAYNAROĞLU, Neslihan (1984). “Orta Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Boşanmış Ailelerin 6 Yaş Grubundaki Çocuklarındaki Psiko-sosyal Özelliklerin İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık bilimleri Enstitüsü.
- KELLY, J. M. (1975). “Self Concept Development in Parent Deprived Children: A Comparative Study”, **Graduate Research in Education and Related Disciplines**, Cilt 6, Sayı 1, [30-48].
- KÖKNEL, Özcan (1992). **Depresyon, Ruhsal Çöküntü**, 3. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- KURDEK, A., SINCLAIR, R. (1988). “Relation of Eight Grade’s Family Structure, Gender and Family Environment With Academic Performance and School Behaviour”, **Journal of Educational Psychology**, Sayı 80, [90-94].
- LAUMAN-BILLINGS, Lisa; EMERY, Robert E. (2000). “Distress Among Young Adults From Divorced Families”, **Journal of Psychology**, Cilt 14, Sayı 4, [671-687].

- LAYNE, Ann E.; BERNSTEIN, Gail A.; EGAN, Elizabeth A.; KUSHNER, Matt G. (2003). Predictors of Treatment Response in Anxious-Depressed Adolescents With School Refusal”, **Journal of the American Academy of child & Adolescent Psychiatry**, Cilt 42, Sayı 3, [319].
- LONG, N; SLATER, E; FOREHAND, R. ve FOUBER, R. (1988). “Continued High or Reduced Interparental Conflict Following Divorce: Relation to Young Adolescent Adjustment”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, Sayı 56, [467-469].
- LUSSIER, Grechen (2002). “Support Across Two Generations Children’s Closeness to Grandparents Following Parental Divorce and Remarriage”, **Journal of Family Psychology**, Cilt 16, Sayı 3, [363-376].
- MACK, Kristen Yagla (2001). “Childhood Family Disruptions and Adult Well-Being: The Differential Effect of Divorce and Parental Death”, **Death Studies**, Cilt 25, Sayı 5, [419].
- MAILER, E. Hailey; Lachman, Margie E. (2000). “Consequences of Early Parental Loss and Separation for Health and Well Being in Midlife”, **International Journal of Behavioral Development**, Cilt 25, Sayı 2, [183].
- MARMORSTEIN, Naomi R.; LACONA, William G. (2002). “Major Depression and Conduct Disorder in a Twin Sample: Gender, Functioning, and Risk for Future Psychopathology”, **Journal of the American Academy of child & Adolescent Psychiatry**, Cilt 42, Sayı 2, [225].
- MARTIN, Andre; Cohen, Donald (2000). “Adolescent Depression Window Of-Missed?-Opportunity”, **Am J of Psychiatry**, Cilt157, Sayı 10, [1549-1551].
- MASALCI, Ayşe Devrim (2001). “Aile İçi Etkileşimlerle Çocuğun Saldırganlık Düzeyi ve Uygu Davranışlarının Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Danışmanlık A.B.D. İzmir.

- MATTISON, Richard E. (1990). "Four-Year Predictive Voue of the Children's Depression Inventory Psychology Assesment", **Ajournal of Consulting and Clinical Psychology**, Cilt 2, Sayı 2,[169-174].
- McLANAHAN, Sara (1993). "They muck you up", **Economist**, Cilt 326, Sayı 7803, [33].
- OZANKAYA, Özer (1991). **Toplumbilim**, İstanbul: Cem Yayınları.
- ÖZDOĞAN, Berka (2000). **Çocuk ve Oyun, Çocuğa Oyunla Yardım**, 3. Baskı , Ankara: Anı Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, Orhan (1992). **Ruh sağlığı ve Bozuklukları**, Ankara: Hekimler Yayınları Birliği.
- QI, Dang; YAMPING, Wang; OLLENDICK, THOMAS H. (2002). "Consequances of Divorce on theAdjustment of Children in China", **Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology**, Cilt 31, Sayı 1, [101].
- RICHARDSON, Christina D.; ROSEN, Lee A. (1999). "School-based interventions for children of divorce", **Professional School Counseling**, Cilt 3, Sayı 1, [21].
- RODGERS, Kathleen Boyce; ROSE, Hilary A. (2002). "Risk and Resiliency Among Adolescents Who Experience Marital Transitions", **Journal of Marriage &Family**, , Cilt 64, Sayı 4, [1024].
- ROSEBY, Vivienne; DEUTSCH, Robin (1985). "Children of Separation and Divorce: Effects of a Social Role-Taking Group Intervention on Fourth and Fifth Graders", **Journal of Clinical Child Psychology**, Cilt 14, Sayı 1, [55].
- SALK, Lee (1993). **Çocuğun Duygusal Sorunları**, 4. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SARPER, Nilgün (2001). "Yetiştirme Yurdunda Yetişen Çocuklar İle Anne-Baba Yanında Yetişen Çocukların Denetim Odaklarının Karşılaştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

SEÇKİN, Nezahat; Kayhan Ülker (1996). **Boşanma**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

SEZAL İhsan (1996). **Aile Nedir?**, Ankara: Başbakanlık Yayınevi.

SHELTON, L. A., (1969). "A Comparative Study of Educational Achievement in One Parent Families and in Two-Parent Families", **Dissertation Abstracts**, Cilt 29, Sayı 8-A, [2535-2536].

SIMONS, Donald R. ; Lin Kuei-Hsiu; Leslie C. ; Conger, Rand D. ; Lorenz, Frederick O. (1999). "Explaining the Higher Incidence of Adjustment Problems Among Children of Divorce Compared With Those in Two-Parent Families", **Journal of Marriage & Family**, Cilt 61, Sayı 4, [1020].

SIMONS, R. L. (1989). "Family Factors, Self-Esteem and Adolescent Repression", **Journal of Marriage and The Family**, Cilt 6, Sayı 2, [125-138].

SPIGELMAN, Ami; SPIGELMAN, Gabriella (1991). "The Relationship Between Parental Divorce and the Child's Body Boundary Definiteness", **Journal of Personality Assessment**, Cilt 91, Sayı 56, [96].

SUN, Yagmin ve LI, Yuanzhang (2001). "Family Divorce and School Performance", **Volun Magazine**, [21-34].

SVANUM, S., MC LAUGHLIN, J. E. (1982). "Father Absence and Cognitive Performance in a Large Sample of Six TO Eleven Year Old Children", **Child Development**, , Cilt 53, [563-574].

SWEETING, Helen; WEST, Patrick (2003). "Sex differences in health at ages 11, 13 and 15.", **Social Science & Medicine**, Cilt 56, Sayı 1, [31].

ŞİRVANLI, Dilek (1990). "Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Davranış ve Uyum Problemleri", **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, [19-29].

- TEZCAN, Mahmut (1981). **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, Ankara: Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Yayınları.
- TEZCAN, Mahmut (1992). **Eğitim Sosyolojisi**, 8. Baskı, Ankara: Zirve Ofset
- TİMUR, S. (1972). **Türkiye’de Aile Yapısı**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- TUĞRUL, Ceylan, SAYILGAN, M. Akif (1997). **Depresyonla Başa Çıkma Yolları**, 3. Basım, Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- TÜRKER, Vural (1997). “Ankara’da Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, H.Ü. Yayınları, Ankara.
- VIDEON, Tami M. (2002). “The Effect of Parent-Adolescent Relationship and Parental Separation on Adolescent Well-Being”, **Journal of Marriage&Family**, Cilt 64, Sayı 2, [489].
- WADDEL, Thomas (1990). School Psychology Reviev, **Jounal of Family Psychology**, Cilt 19, Sayı 2, [253-261].
- WALLERTEIN ve KELLY (1975). “The Effect of Divorce on The Visiting Father Child Relationship”, **American Journal of Psychiatry**, Cilt 137, [1534-1538].
- WOLFF, Suala (1992). **Problem Çocuk ve Tedavi**, İstanbul: Say Yayınları.
- YANBASTI, Gülgün (1971). “Gazi Kız Yetiştirme Yurdundaki Çocukların Duygusal Gelişimlerinin ve Zihinsel yeteneklerinin Araştırılması üzerine Bir Çalışma”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- YAVUZER, Haluk (2001). **Çocuk Psikolojisi, Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna**, 20. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- YAZICIOĞLU, Yahşi (1995). **Değişen Teknoloji ve Aileye Etkisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1977). **Çocuk Ruh Sağlığı ve Yüksek Risk Ortamları**, 12, Ulusal Psikiyatri ve Nöroloji Bilimleri Kongresi, Ankara.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1983). **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Ankara: Aydın Kitabevi.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1998). **Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuk Yetiştirme Sanatı ve Kişilik Gelişimi**, 23. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (2000). **Çocuk Ruh Sağlığı, Çocuk Yetiştirme Sanatı ve Kişilik Gelişimi**, 24. Basım, İstanbul: Özgür Yayınları.
- ZILL, Nicholas (1993). "Long-Term Effect of Parental Divorce on Parent-Child Relationships, Adjustment, and Achievement in Young Adulthood", **Journal of Family Psychology**, Cilt 7, Sayı 1, [91-103].

İNTERNET KAYNAKÇASI

BEERSEN, Pamela, "COMMON SYMPTOM OF DEPRESSION?",
<http://batimorepsych.com/divorce.htm>, (son ulaşım: 18 Ağustos 2002).

BUDAK, Can, "Eşler Arasındaki Uyum ile Çocukların Davranışları Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar", <http://www.e-psikolog.net/study.htm>, (son ulaşım: 15 Eylül 2002).

ERKAN, Sinan, "BOŞANMA VE ÇOCUK", <http://www.semerkand.com.tr/SAYI22/aile.html>, (son ulaşım: 03 Ekim 2002).

FEIFFER, Jules, "THE EFFECT OF DEPRESSION ON CHILDREN",
<http://www.prairiepublic-org/features/healthworks/depression/child.htm>, (son ulaşım: 14 Eylül 2002).

FLAHERTY, Carol, "Family Matters: Helping Children Adjust to Divorce",
<http://www.carolf@montana.edu.uhdsd>, (son ulaşım: 25 Eylül 2002).

GROLLMAN, E., "DIVORCE", <http://www.singleparent.com/articlesdivorce11explainingdivorce.html>, (son ulaşım: 14 Eylül 2002).

GÜRSOY, Figen, "BOŞANMA DRAM DEĞİLDİR...", <http://www.eğitim.com>, (son ulaşım: 17 Eylül 2002).

KARABAŞ, Zuhale, "ÇOCUKLAR DA DEPRESYON GEÇİRİR",
<http://www.superanne.com/sağlik/depresyon.shtml>, (son ulaşım: 15 Eylül 2002).

KARTAL, Şebnem, "BOŞANMA VE BUNUN AİLE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ",
<http://cocukaile.com/cocuk.htm>, (son ulaşım: 16 Eylül 2002).

KAZAK, Sibel, "ÇOCUK VE GENÇLERDE DEPRESYONUN GELİŞİMİ",
http://www.psikolog.org.tr/bulten/yazilar/10_cocuk_depr.htm, (son ulaşım: 11 Eylül 2002).

KUZMICH, Karen, "ADULTS AND CHILDREN ON DEPRESSION", <http://www.Bfree-on-ca/comdir/medical/eclipse/eclipteen.html>, (son ulaşım: 18 Ağustos 2002).

KUZMICH, Karen, "FAMILIES AND DEPRESSION", <http://www.symptoms-of-depression-com/html/adults-php33>, (son ulaşım: 18 Ağustos 2002).

LEE, Joanne M., "CHILDREN AND DIVORCE", <http://www.brooklane.org/whitepgs/children/childdis.html#anchor555889>, (son ulaşım: 25 Eylül 2002).

MAFIA, Clara, "DEPRESSION ON CHILDREN", http://www.-symptoms-of-depression-com/html/children_and_teens-php33, (son ulaşım: 14 Eylül 2002).

MARTIN, Andres, "KID'S HEALTH", http://www.kidshealth-org/parent/emotions/feelings/help_child_divorce_p3.html, (son ulaşım: 01 Haziran 2002).

MERCAN, Sibel, "DEPRESYON NEDİR?", <http://www.populermedikal.com/drsibmer.htm>, (son ulaşım: 10 Ekim 2002).

MUKADDES, Nahit Motavalli, "BOŞANMA", <http://www.ntvmsnbc.com/news/141499.asp>, (son ulaşım: 16 Eylül 2002).

RODRIGUES, Hilda; ARNOLD, Chandler, "CHILDREN OF DIVORCED FAMILIES", http://www.berkeley.edu/news/media/releases/98legacy/02_12_98A.html, (son ulaşım: 14 Eylül 2002).

SEHER, Sahnur, "ÇOCUKLARDA DEPRESYON", <http://www.med.gazi.edu.tr/akd/dahili/cocukdepresyon.html>, (son ulaşım: 14 Eylül 2002).

TEMKE, Mary W., "PROTECTİNG CHILDREN FROM DIVORCE", <http://ceinfo.unh.edu/common/documents/divorce.htm>, (son ulaşım: 10 Ağustos 2002).

TÜKBAY, Tümer, “AYRILIK KAYGISI BOZUKLUĞUNDA PSİKOLOJİK, AİLESEL VE SOSYAL ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI”, <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/tez1.htm>, (son ulaşım: 13 Eylül 2002).

UMURTAK, Güliden, “BOŞANMA VE ÇOCUK RUH SAĞLIĞI”, http://www.bakirkoy-bld.gov.tr/bosanma_ve_cocuk.html, (son ulaşım: 06 Eylül 2002).

UMURTAK, Güliden, “Çocuk ve ergenlerde depresyon”, http://www.bakirkoy-bld.gov.tr/cocuk_depresyon.html, (son ulaşım: 13 Eylül 2002).

VERLAG, Fischer T.buch, BOŞANMA ETKİLERİNİN ÇOCUKLARIN YAŞ VE CİNSİYETLERİNE GÖRE FARKLILIKLARI”, <http://ggurges.sistemynet.com/Rehb/cat.htm>, (son ulaşım: 16 Eylül 2002).

WELKER, Eellene, “DIVORCE AND CHILDREN”, <http://www.singleparentcentrol.com/articlesdivorce13childrenadjust-hmmm>, (son ulaşım:14 Eylül 2002).

YURTBAY, Tülin, “BOŞANMANIN ÇOCUĞA ETKİSİ”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/118950.asp>, (son ulaşım: 16 Eylül 2002).

EKLER

EK-1**Araştırmada Kullanılan Psikolojik Ölçüm Aracı****ÇOCUK DEPRESYON ÖLÇEĞİ
(CHILDREN'S DEPRESSION INVENTORY-CDI)**

Adı Soyadı : Tarih :
 Cinsiyeti : Okul :
 Doğum Tarihi : Sınıfı :

Sevgili öğrenciler,

Aşağıda gruplar halinde bazı cümleler yazılıdır. Her gruptaki cümleleri dikkatlice okuyunuz. Her grup için, bugün dahil son iki hafta içinde size en uygun olan cümlenin yanındaki sayıyı yuvarlak içine alınız.

- A) 1-Kendimi arada sırada üzgün hissederim.
 2-Kendimi sık sık üzgün hissederim.
 3-Kendimi her zaman üzgün hissederim.
- B) 1-İşlerim hiçbir zaman yolunda gitmeyecek.
 2-İşlerimin yolunda gidip gitmeyeceğinden emin değilim.
 3-İşlerim yolunda gidecek
- C) 1-İşlerimin çoğunu doğru yaparım.
 2-İşlerimin bir çoğunu yanlış yaparım.
 3-Her şeyi yanlış yaparım.
- D) 1-Birçok şeyden hoşlanırım.
 2-Bazı şeylerden hoşlanırım.
 3-Hiçbir şeyden hoşlanmam.

- E) 1-Her zaman kötü bir çocuğum.
2-Çoğu zaman kötü bir çocuğum.
3-Arada sırada kötü bir çocuğum.
- F) 1-Arada sırada başıma kötü şeylerin geleceğini düşünürüm.
2-Sık sık başıma kötü bir şeylerin geleceğinden endişelenirim.
3-Basıma çok kötü şeyler geleceğinden eminim.
- G) 1-Kendimden nefret ederim.
2-Kendimi beğenmem.
3-Kendimi beğenirim
- H) 1-Bütün kötü şeyler benim hatam
2-Kötü şeylerin bazıları benim hatam
3-Kötü şeyler genellikle benim hatam değil.
- İ) 1-Kendimi öldürmeyi düşünmem.
2-Kendimi öldürmeyi düşünürüm ama yapmam.
3-Kendimi öldürmeyi düşünüyorum.
- İ) 1-Her gün içimden ağlamak gelir.
2-Bir çok günler içinden ağlamak gelir.
3-Arada sırada içimden ağlamak gelir.
- J) 1-Her şey her zaman beni sıkır.
2-Her şey sık sık beni sıkır.
3-Her şey arada sırada beni sıkır.
- K) 1-İnsanlarla beraber olmaktan hoşlanırım.
2-Çoğu zaman insanlarla birlikte olmaktan hoşlanmam.
3-Hiçbir zaman insanlarla birlikte olmaktan hoşlanmam.

- L) 1-Herhangi bir şey hakkında karar veremem.
2-Herhangi bir şey hakkında karar vermek zor gelir.
3-Herhangi bir şey hakkında kolayca karar veririm
- M) 1- Güzel/yakışıklı sayılırım.
2-Güzel/yakışıklı olmayan yanlarım var.
3-Çirkinim.
- N) 1-Okul ödevlerimi yapmak için her zaman kendimi zorlarım.
2-Okul ödevlerimi yapmak için çoğu zaman kendimi zorlarım.
3-Okul ödevlerimi yapmak sorun değil.
- O) 1-Her gece uyumakta zorluk çekerim.
2-Bir çok gece uyumakta zorluk çekerim.
3-Oldukça iyi uyurum.
- Ö) 1-Arada sırada kendimi yorgun hissederim.
2-Bir çok gün kendimi yorgun hissederim.
3-Her zaman kendimi yorgun hissederim.
- P) 1-Hemen her gün canım yemek yemek istemez.
2-Çoğu gün canım yemek yemek istemez.
3-Oldukça iyi yemek yerim.
- R) 1-Ağrı ve sızılardan endişe etmem.
2-Çoğu zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.
3-Her zaman ağrı ve sızılardan endişe ederim.
- S) 1-Kendimi yalnız hissetmem.
2-Çoğu zaman kendimi yalnız hissetmem.
3-Her zaman kendimi yalnız hissederim

- Ş) 1-Okuldan hiç hoşlanmam.
2-Arada sırada okuldan hoşlanırım.
3-Çoğu zaman okuldan hoşlanırım
- T) 1-Bir çok arkadaşım var.
2-Birkaç arkadaşım var, ama daha fazla olmasını isterim.
3-Hiç arkadaşım yok.
- U) 1-Okul başarıım iyi.
2-Okul başarıım eskisi kadar iyi değil.
3-Eskiden iyi olduğum derslerde çok başarısızım.
- Ü) 1-Hiçbir zaman diğer çocuklar kadar iyi olamıyorum.
2-Eğer istersem diğer çocuklar kadar iyi olurum.
3-Diğer çocuklar kadar iyiyim.
- V) 1-Kimse beni sevmez.
2-Beni seven insanların olup olmadığından emin değilim.
3-Beni sevenlerin olduğundan eminim.
- Y 1-Bana söyleneni genellikle yaparım.
2-Bana söyleneni çoğu zaman yaparım.
3-Bana söyleneni hiçbir zaman yapmam.
- FF) 1-İnsanlarla iyi geçinirim.
2-İnsanlarla sık sık kavga ederim.
3-İnsanlarla her zaman kavga ederim.

EK-1.A

Kişisel Bilgi Toplama Formu

AÇIKLAMA

Cevaplanmanız için verilen bu form bilimsel bir araştırmaya yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı; boşanma sonrasında çocukların, boşanma olayından ne yönde etkilendiklerini saptayıp bunu okul ders başarısına nasıl yansıttıklarını tespit etmektir. Vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırmada kullanılacak ve kesinlikle gizli tutulacaktır. Araştırmanın bilimsel niteliği açısından elde edilecek sonuçların bize en doğru yolu gösterebilmesi için cevaplarınızın samimi ve doğru olması gerekmektedir. Bu konuda elinizden geleni yapacağınıza inanıyoruz.

Yaptığımız araştırmaya katkı ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Sedat Karakuş
Yüksek Lisans Öğrencisi

- 1- **Formu dolduran kişi:** Anne () Baba () Diğer ()
- 2- **Eğitim durumunuz**
Okuma-Yazma bilmiyorum () Okur-Yazarım () İlkokul mezunu ()
Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Yüksek okul mezunu ()
Lisans ()
- 3- **Mesleğiniz:** Çalışmıyorum () Kamu memuru () Emekli ()
Ev hanımı () İşçi ()
- 4- **Çocuğun cinsiyeti:** Kız () Erkek ()
- 5- **Çocuğunuzun doğum sırası:** İlk çocuk () İkinci çocuk ()
Üçüncü çocuk () Daha fazla ()
- 6- **Birden fazla çocuğunuz varsa onlar kimin yanında bulunuyor?**
Anne () Baba () Aile büyükleri () Diğer ()
- 7- **Çocuğunuzun yaşı:** 9 () 10 () 11 () 12 () 13 ()

- 8- Anne-baba ayrılalı ne kadar oldu? 0 - 6 ay () 6 ay – 1 yıl ()
1 – 2 yıl () 2 – 3 yıl ()
Daha fazla ()
- 9- Çocuk yanında kalmadığı anne ya da babasını ne sıklıkla görmekte?
Haftada bir görüyor () İki haftada bir görüyor ()
Ayda bir görüyor () Senede birkaç kez görüyor ()
Hiç görmüyor ()
- 10- Çocuğunuzun ihtiyaçlarınızın karşılanmasında kim yardımcı oluyor mu?
Anne () Baba () Dede () Büyükanne () Diğer ()
- 11- Anne-baba ayrıldıktan sonra çocukla kim ilgilendi?
Kendim () Bakıcı ()
Nenesi () Diğer () Hiç kimse ()
- 12- Anne ya da baba bir başkasıyla beraber mi?
Evet, anne beraber () Evet, baba beraber ()
Hayır, anne beraber değil () Hayır, baba beraber değil ()
- 13- 2002-2003 öğretim yılı 1. Dönem sonunda çocuğunuzun aldığı başarı ortalaması nedir?
- 14- Çocuk boşanma kararını ne zaman öğrendi?
Boşanmadan uzun süre önce ()
Boşanmadan hemen önce ()
Boşandıktan sonra ()
- 15- Çocuğa boşanma kararı kim tarafından söylendi?
Anne-baba beraber söyledi () Anne yalnız söyledi ()
Baba yalnız söyledi () Bir başkası söyledi ()
- 16- Çocuğunuzun boşanma olayından kendini sorumlu tuttuğunu düşünüyor musunuz?
Evet () Hayır () Bilmiyorum ()
- 17- Anne yada baba çocuğun yanında birbirinin aleyhinde konuşur mu ya da hiç konuştu mu?
Çoğu zaman () Ara sıra () Hiçbir zaman ()

Ek-2

İzin Yazısı

T:C:

İZMİR VALİLİĞİ

İl Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : B.08.4.MEM.4.35.00.11-600.1-

KONU : Anket Çalışması

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İZMİR

İLGİ : a) 06.08.2002 tarih ve 1472 sayılı yazısı.

b) Valilik Makamının 19.02.2003 tarih ve 4036 sayılı oluru.

Doku Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık) Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Sedat KARAKUŞ'un "**Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarılarına Yansımaları**" konulu yüksek lisans tezi kapsamında İlimiz Buca Gazi İlköğretim Okulu, Buca Çakabey İlköğretim Okulu, Bornova Osman Gazi İlköğretim Okulu, Bornova Okutan İlköğretim Okulu, Karşıyaka Piri Reis İlköğretim Okulu, Karşıyaka İlköğretim Okulu, Konak Gazi İlköğretim Okulu, Konak Hatice Hanım İlköğretim Okulu ve Konak Ali Akatlar İlköğretim Okulunda yapmasının istenildiği ilgi (a) yazınızda belirtilmektedir.

Bu çalışmanın, yukarıda isimleri belirtilen İlimiz okullarında; okul müdürlüğünün sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmamak kaydıyla;

- a) Özellikle çocuklara uygulanacak olan "Depresyon Ölçeğinin"; okul rehber öğretmenleri gözetiminde, gizlilik ilkesine uyularak, Sedat KARAKUŞ tarafından özel bir odada uygulanması,

- b) Anketlerin sınıf öğretmeni tarafından sınıf ortamında uygulanması büyük sakınca doğuracağı düşünüldüğünden, kesinlikle sınıf öğretmenleri tarafından uygulanmaması,
- c) Velilere uygulanacak anketlerin de öğrencilere duyurulmadan, velileri okul ortamına çağırarak, gizliliğe önem verilerek uygulanmasının sağlanması koşuluyla yapılması Valilik Makamının ilgi oluru ile uygun görülmektedir

Makamınızca da uygun görülmesi halinde Olurlarınıza arz ederim

Eraslan ÇAYIROĞLU
Milli Eğitim Müdür a.
Şube Müdürü

OLUR
19/ŞUBAT/2003
E.Selçuk BOTSALI
Vali a.
Vali Yardımcısı

EK-3

Yapılan Varyans Analizlerinde Gruplar Arasındaki Farkın Hangi Gruplardan Kaynaklandıklarını Gösteren İleri Analiz Tabloları

Tablo-12

Ek-1

Anne-Babası Boşanmış Çocukların Yanında Kalmadıkları Anne ya da Babasını Ne Sıklıkta Gördüğüne Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (LSD) Sonuçları

Görme Sıklığı	Görme Sıklığı	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Ayda bir görüyor	Haftada bir görüyor	.751	.476	.043	P<.05
Ayda bir görüyor	İki haftada bir görüyor	.695	.423	.041	P<.05

Ek-1'e bakıldığında ilk farklılığın "Ayda bir görüyor" cevabını verenler ile "Haftada bir görüyor" cevabını verenler arasından; ikinci farklılığın ise yine "Ayda bir görüyor" cevabını verenler ile "İki haftada bir görüyor" cevabını verenler arasından kaynaklandığı görülmektedir. Her iki durumda da fark "Ayda bir görüyor" cevabını verenler lehinedir.

Tablo-13

Ek-2

Anne-Babası Boşanmış Çocukların Doğum Sırasına Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (Tukey) Sonuçları

Doğum Sırası	Doğum Sırası	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Anne-babası boşanmışlarda birinci sıradaki çocuk	Anne-babası boşanmamışlarda üçüncü sıradaki çocuk	.938	.277	.018	P<.05
Anne-babası boşanmamışlarda birinci sıradaki çocuk	Anne-babası boşanmamışlarda üçüncü sıradaki çocuk	.816	.256	.038	P<.05

Ek-2'de görüldüğü gibi ilk farklılık, boşanmış ailelerde birinci sırada doğan çocuk ile boşanmamış ailedeki üçüncü sırada doğan çocuktan kaynaklanmaktadır. Fark birinci sırada doğan çocuk lehinedir.

İkinci farklılık, boşanmamış ailelerde birinci sırada doğan çocuk ile yine boşanmamış ailelerdeki üçüncü sıradaki çocuktan kaynaklanmaktadır. Fark birinci sırada doğan çocuk lehinedir.

Tablo-14

Ek-3

Anne-Babası Boşanmış Çocukların Kardeşlerinin Nerede Kaldıklarına Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (Scheffe) Sonuçları

Kardeşin Yeri	Kardeşin Yeri	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Akrabaların Yanında	Baba yanında	.850	.275	.027	P<.05

Ek 3 incelendiğinde farkın, kardeşleri “akrabaların yanında” kalanlar ile kardeşleri “baba”larının yanında kalanlardan kaynaklandığı görülmektedir. Fark kardeşleri “akrabaların yanında” kalanlar lehinedir.

Tablo-15

Ek-4

Anne-Babası Boşanmış Çocukların Anne ya da Babalarının Bir Başkasıyla Beraber Olmasına Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (Tukey) Sonuçları

Başkasıyla Ber.	Başkasıyla Ber.	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Hayır, anne beraber değil	Hayır, baba beraber değil	1.060	.331	.010	P<.05

Ek-4'te görüldüğü gibi farklılığın kaynağı “Hayır, anne beraber değil” cevabını veren grup ile “Hayır, baba beraber değil” cevabını veren grup arasından kaynaklanmaktadır. Fark “Hayır, anne beraber değil” cevabını verenler lehinedir.

Dr. Yücel ÖZGÜR
İstatistikçi

Tablo-16

Ek-5

Anne-Babası Boşanmış Çocuğa Boşanma Kararını Kimin Söylediğine Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (Tukey) Sonuçları

Kim Söyledi	Kim Söyledi	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Anne yalnız söyledi	Anne-baba birlikte söyledi	.5753	.2157	.043	P<.05

Ek-5’görüldüğü gibi, farklılığın kaynağı “anne yalnız söyledi” diyen grup ile “Anne-baba beraber söyledi” diyen grup arasında olduğu görülmektedir. Fark “Anne yalnız söyledi” diyen grup lehinedir.

Tablo-17

Ek-6

Anne-Babası Boşanmış Çocuğa Boşanma Olayından Kendini Sorumlu Tutmalarına Bağlı Olarak Çocukların Ders Başarı Puan Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Uygulanan İleri Analiz (LSD) Sonuçları

Sorumlu Tutuyor	Sorumlu Tutuyor	Anlam Farkı	sh	P değeri	Güvenirlilik
Hayır, sorumlu tutmuyor	Evet, sorumlu tutuyor	1.022	.441	.022	P<.05
Hayır, sorumlu tutmuyor	Bilmiyorum	.545	.232	.021	P<.05

Ek-6’ya bakıldığında ilk farklılığın “Hayır, sorumlu tutmuyor” cevabını verenler ile “evet, sorumlu tutuyor” cevabını verenler arasından; ikinci farklılığın ise “Hayır, sorumlu tutmuyor” cevabını verenler ile “Bilmiyorum” cevabını verenler arasından kaynaklandığı görülmektedir. Her iki durumda da fark “Hayır, sorumlu tutmuyor” cevabını verenler lehinedir.